

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
“DE BONGARD”
SIMPELVELD – BOCHOLTZ

JAARGANG 20

NUMMER 1

MAART 2008

COLOFON

Eindredactie en vormgeving:

O.A. Reitz

Adres voor kopij en reacties:

**Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld**

ISSN 1383 – 9896

INHOUD

Inhoudsopgave	1
In Memoriam: Huub Franssen	2
De werkgroep Dydden	3
Pastoor Dydden en zijn boeken	5
Klein Limburg (Scholtissenhof)	8
Woord van het bestuur	10
Jaarprogramma 2008	13
Dialektavond “Dur Zuvvetsingede Pluk”	14
Drielandenpunt	16
Gedicht: “Mei”	17
Bokkenrijders believen Belgie (12)	18
Het beeld voor de gymzaal	38

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van “De Bongard”. De kosten voor het **lidmaatschap van “De Bongard” bedragen € 14,- per jaar.**

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website www.debongard.nl

Bankrek.: Rabobank nr. 115103406. Girorek.: 276159

IN MEMORIAM

HUUB FRANSSEN

(1925 - 2007)

Als een donderslag bij heldere hemel overviel ons op dinsdag 11 december 2007 het bericht van het plotselinge overlijden van ons Erelid Huub Franssen. Hij had ons immers twee weken tevoren nog een drietal artikelen voor ons tijdschrift gestuurd. Vergezeld van de mededeling: "Voorlopig krijg je niets meer want ik ga me nu wijden aan het herschrijven van het boek". Daarmee doelde hij op het herschrijven van het boek "Van Sempelvei tot Sempelveld" waarmee hij op ons verzoek begonnen was. Het boek zal nu nooit voltooid worden.....

Huub Franssen werd op 31 oktober 1925 in Sempelveld geboren. Zijn jeugd jaren heeft hij hier doorgebracht en zij zijn de oorzaak van zijn heemkundige interesse. Na zijn middelbare schoolopleiding haalde hij in Nijmegen zijn doctoraal in de Nederlandse taal- en letterkunde in de richting Naamkunde met een scriptie over veldnamen in Sempelveld en Bocholtz. Terwijl hij tot zijn pensioen Nederlands doceerde aan de Rijksscholengemeenschap "Koning Willem II" in Tilburg en daar ook woonachtig was, bleef hij actief vorsen naar de geschiedenis van zijn geboortedorp. Daartoe werden vele archieven in binnen- en buitenland omgespit op zoek naar gegevens over ons dorp, die hij in 1970 vastlegde in zijn boek "Van Sempelvei tot Sempelveld". Hij was een heemkundepionier in de waarste zin van het woord, stond aan de wieg van onze vereniging, en bleef tot het laatst toe actief met heemkunde bezig. Een gedeelte van zijn immense kennis publiceerde hij in de loop der jaren onder andere in een dertigtal artikelen in ons tijdschrift.

Voor de heemkundevereniging leidde hij voortreffelijke excursies naar Keulen en Trier, die door de deelnemers hogelijk gewaardeerd werden.

Voor zijn enorme verdiensten voor de heemkunde in het algemeen en de heemkundevereniging in het bijzonder werd hij in 1997, bij gelegenheid van het tweede lustrum tot Erelid benoemd. In 2004 was hij betrokken bij de naamgeving van de straten in het uitbreidingsplan Molsberg. Uit het door hem verstrekte lijstje suggesties werden door het gemeentebestuur de namen "Pannisserweide" en "Peitzenberg" gekozen.

Men zegt wel eens: "Als een mens sterft neemt hij een bibliotheek met zich mee." Een schat aan levenservaring, kennis en vaardigheden verdwijnt. In het geval van Huub is een enorme bibliotheek voor altijd ontoegankelijk geworden.

Dit, en niet te vergeten, het gemis van zijn aimabele en humoristische persoonlijkheid laten een grote leegte bij ons achter.

Wij delen in het verdriet van zijn echtgenote, kinderen en kleinkinderen. Zij zullen een goede man en vader en een prachtige opa moeten missen.

Hun leven, ons leven en de heemkundevereniging zijn voor altijd veranderd!

HET ONTSTAAN VAN DE DYDDEN GROEP.

door L. Harzon, Bocholtz 5 Februari 2008

1. Organisatie

De deelnemers aan het project “Dydden“ zijn leden van de sectie Genealogie. In December 1987 ontvingen alle leden van deze sectie een z.g. aanmoedigingsbrief van het bestuur van de heemkunde vereniging, hierop komt echter geen reactie.

Math Horbach stuurt op 6 Januari 1988 een uitnodiging, om op 14 Januari 1988 bij hem thuis alles door te nemen wat nog leeft in de sectie genealogie. Deze keer heeft hij succes, de sectie is bijna compleet aanwezig. Het z.g. memorie- boek van pastoor Didden komt ook ter sprake. De voorlopige groep, allen leden van de sectie genealogie, stellen zich als voornaamste doel Bocholtze en Simpelveldse families in hun leefwijze te analyseren.

Dydden is pastoor van Simpelveld van 1571 t/m 1616, overleden in 1617. Het boek bestaat uit ca 400 te transcriberen bladzijden, van het boek zijn meerdere exemplaren in omloop.

Daar het echter nog van 14 Januari 1988 tot 21 September 1989 zal duren voordat men met de transcriptie van het boek kan beginnen , zal ik dan ook de dan definitief gevormde groep opnemen. Deze vertraging komt reeds tot uiting op de bijeenkomst op 14 jan. 1988.

Men begint te inventariseren. Leo Harzon zal kopieën verzorgen van oude akten met transcriptie, verder lettertypen en andere tekens van oude schriften, je moet ze dan wel kunnen lezen. Harzon en Pastoor Vliex hebben reeds ervaring met paleografie.

In Maart 1988 wordt pastoor Vliex lid van de sectie Genealogie en van de Dydden-groep. Pastoor Vliex, genealoog met paleografie, Latinist oud en nieuw is een geweldige steun voor dit project. Nu duikt het eerste grote probleem op: 7 van de negen personen zijn het oude schrift niet machtig en zullen dus eerst een cursus paleografie moeten volgen.

De schrijfwijze van het boek uit 1571, is Nederduits – Middelnederlands. De talen die gebezigd worden, zijn Oud-Nederlands (hoofdzaak), Oud- Latijn en Oud Frans. Verdere problemen die men moet oplossen zijn:

- 1) Latijn in de oude versie .(Pastoor Vliex)
- 2) Plaatsaanduidingen o.a. van stukken land ,beken ,grenzen , boerderijen enz. (Math. Vleugels)
- 3) Betalingsverkeer, geldwaarde, munten, betaling in natura enz. (Leo Harzon)
- 4) Maten en gewichten (Leo Harzon)

Op 13 Juli 1989 komt de mededeling dat cursus paleografie met succes is afgesloten. Voor deelname aan dit project dient men zich op te geven voor 13 Augustus 1989. Het project zal het gehele winterseizoen belopen. Aldus Mathieu Horbach. Op 31 Augustus 1989, wordt een werkschema aan de deelnemers gestuurd

Math. Horbach zal als groepsleider fungeren. De definitieve groep is samengesteld uit de volgende 10 personen, te weten:

- Mevr. Bogman.
- Mevr. Dohmen,
- Dhr. Hanssen ,
- Dhr. Harzon ,
- Dhr. Horbach ,
- Dhr. Louvenberg,
- Dhr. Puts ,
- Pastoor Vliexs ,
- Dhr. Vleugels ,
- Dhr. Van Wersch,

De start is op 21 September 1989 op de lokatie “Café Oud Zumpelveld”

2. De transcriptie.

De opzet is dat iedere deelnemer dezelfde bladzijden per 3 weken transcribeert. Op de bijeenkomst worden deze behandeld, vergeleken en gecorrigeerd, de gecorrigeerde samenvatting wordt door de leider uitgetypt. De kopieën worden op de volgende bijeenkomst aan ieder lid overhandigd. Hieruit blijkt duidelijk dat de transcriptie, het resultaat is van de totale Dydden groep.

Het gaat goed tot pastoor Vliex komt te overlijden, in April 1992. Nu valt niet alleen de latinist weg, maar ook een grote steun voor de groep. Door dit gemis, o.a. de juiste vertaling van het latijn, ontstaat onrust in de groep. Maar bestuurslid Piet Janssen, voor de Diddengroep de man achter de schermen, bezorgt een nieuwe latinist, Bert Cools, Lazerist en pastoor in Geleen. Maar door overlijden en door dat men de werkzaamheden heeft onderschat, vallen steeds meer personen af.

Op 17-09-1998 bestaat de groep nog uit 3 personen. Leo Harzon, Math Horbach en Math Vleugels. Harzon en Vleugels blijven bij het doel waarvan de groep is uitgegaan, n.l. Bocholtze en Simpelveldse families in hun leefwijze te analyseren

Horbach ziet meer in de samenstelling van een boek, hiervoor neemt hij samen met voorzitter Leo Kohl, contact op met Fontes-Rodenses. Nadat zij een datum hebben afgesproken worden Harzon en Vleugels ingelicht. Deze blijven na een lang gesprek absolut tegen, waarna voorzitter Kohl zich uit

het overleg terugtrekt. Hierna wordt geen actie meer ondernomen.

De groep bestaat op 17-09-1998 nog uit 3 personen, Leo Harzon, Math Horbach en Math Vleugels. De lokatie waar men samenkomt is op de Boor te Bocholtz. De transcriptie is zover klaar. Men werkt aan bijlagen o.a. toponymen. Helaas wordt Math Vleugels ernstig ziek. Hij overlijdt op 21 Juli 1999. Daarna overleggen Leo Harzon en Math, Horbach alleen op de heemkunde avond of thuis.

Vanaf 2000 t/m 2004 ligt het project Didden stil. Medio 2004 wordt Math Horbach doodziek. Hij is echter nog genegen om de laatste 80 bladzijden van zijn klapper te vergelijken met die van mijn klapper. Hiermee zijn wij klaar ca. 6 weken voor zijn overlijden op 22 Juni 2005, zodat zijn als mijn transcriptie identiek zijn.

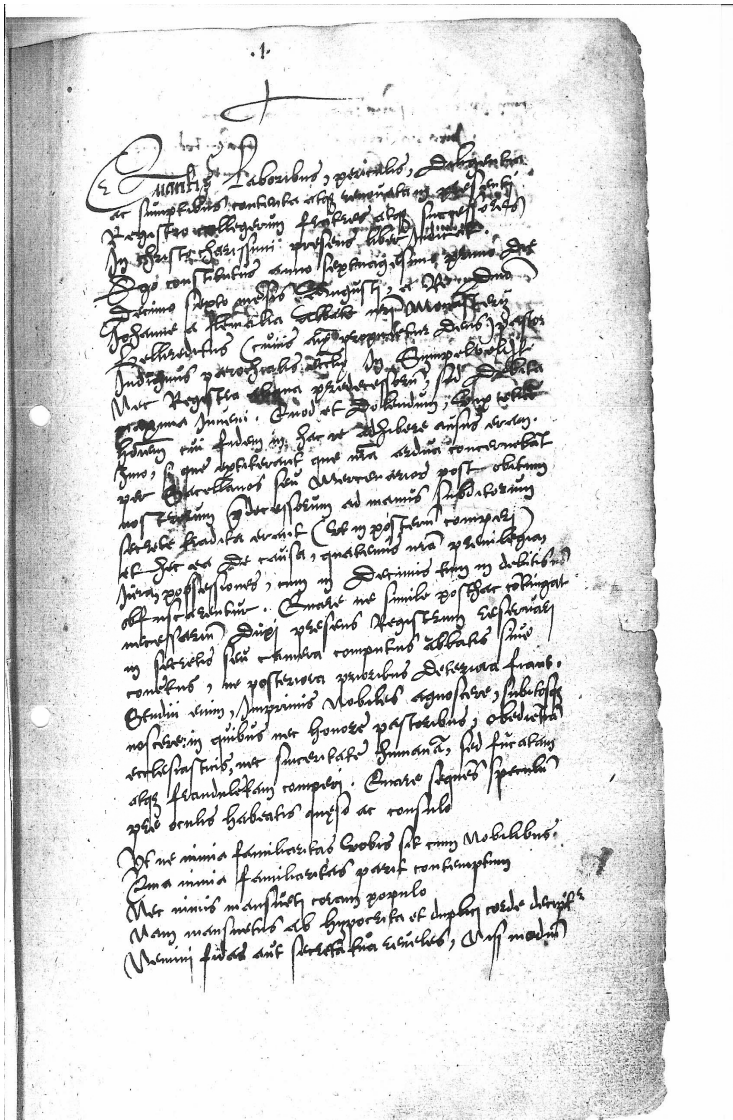
Deze transcriptie heb ik op de ledenvergadering van 11 Oktober 2005 in de rondvraag medegedeeld en verder dat deze transcriptie uiteraard ter beschikking staat van de Heemkundevereniging. Na overleg op de Boor op 12 Februari 2007 en op 2 Mei 2007, tussen de heren M. Klinkers, P. Janssen, L. Harzon en J. Van der Werf, besluit men de transcriptie van het Dydden boek van L. Harzon te gebruiken voor het drukklaar maken van een boek door J. Van der Werf.

Hiermee kwam de Dyddengroep tot een einde.

PASTOOR DYDDEN EN ZIJN BOEK(EN).

door Jo Van der Werf

In 1988 begon een werkgroep binnen de sectie genealogie o.l.v. Mathieu Horbach aan een enorm karwei. De oude pastoor Arnold Dydden (1571-1616) had een flink deel van zijn tijd besteed aan het 'in kaart brengen' van de rechten van de parochie Simpelveld. Daarvoor schreef hij 2 boeken. Een boek, in het archief van de parochie Simpelveld, ondergebracht in Kerkrade, wordt meestal het 'Memorieboek' genoemd sinds rijksarchivaris Jos. Habets in 1871 die naam bedacht.

Zelf schrijft de pastoor:

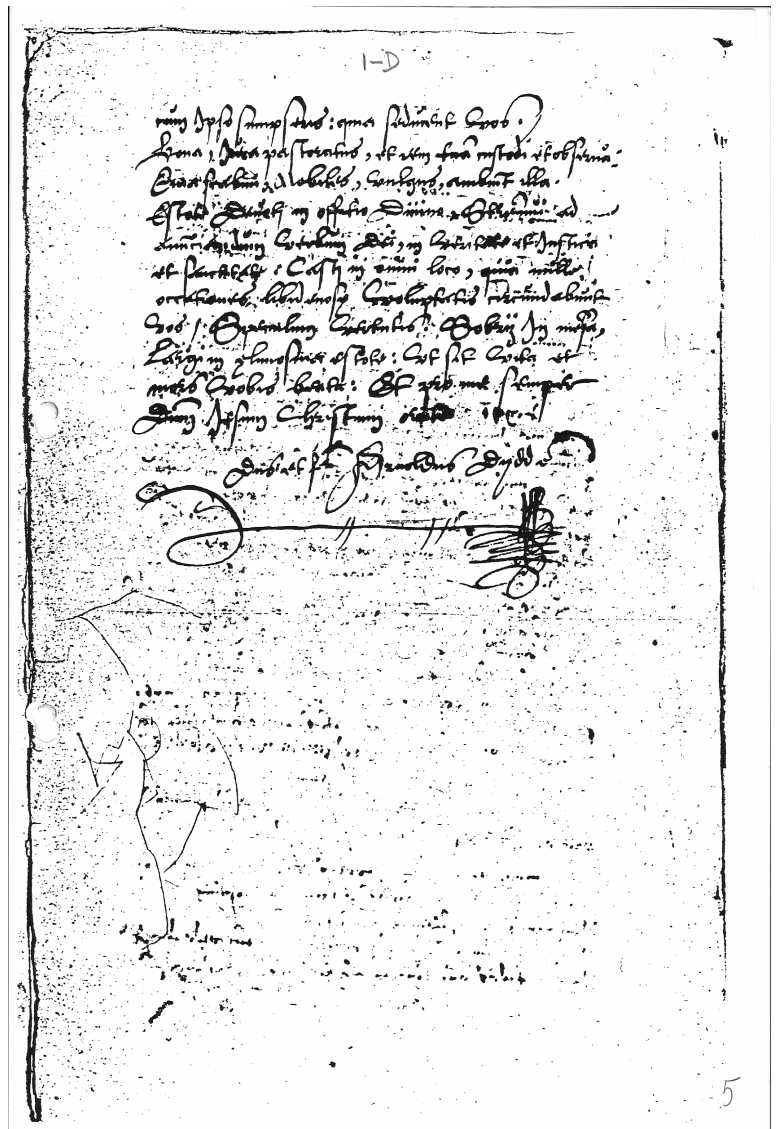
"Boek van het klooster Bellireditus [Beaurepart] op het eiland van de stad Luik onder aanroeping van de 12 apostelen, van de orde der Praemonstratensers (Norbertijnen), waarin opgenomen de stichtingen, overdrachten, goederen, inkomsten, pachten, privileges en andere zaken van de parochiekerk van Simpelveld in het bisdom Luik, welke uit de originele en verzamelde boeken perfect heeft overgenomen Arnoldus Dydden, pastoor in Simpelveld en Bocholtz in het jaar 1571."

Wie nu denkt dat het voor een 10-tal zestigers een makkelijke, overzichtelijke klus was, komt bedrogen uit. Op de eerste plaats is het hele boek handgeschreven. Best wel een regelmatig handschrift, maar toch. Ten tweede in het Latijn, Oudfrans en Oudnederlands, waarbij het Latijn in 1600 aardig verschilde van dat van de oude Romeinen. Dan zijn er de afkortingen in allerlei soorten. En tenslotte: dat allemaal op 192 bladzijden, voor en achter, dus 2 maal. Levert ongeveer 380 pagina's op.

De werkgroep had zich ten doel gesteld de zelf gegeven opdracht in 1993 te klaren, dat lukte niet helemaal. De leeftijden gingen tellen en er ontstonden wrijvingen binnen de groep, die van 10 leden verkleinde tot drie in 1998. Daar kwam de zaak stil te liggen. Resultaat: het hele boek is getranscribeerd (overgezet naar drukletter) en het moet gezegd: buitengewoon goed, vergeleken met pogingen die anderen al gedaan hadden. De vertalingen waren echter nog in eerste aanleg blijven steken.

Toen ik me bezig ging houden met het verleden van Simpelveld rond 1600 kwam ik al vlug tot de conclusie dat dit Memorieboek de sleutel moest zijn tot deze wereld die voorbij was. Dus aan de slag. De heer Leo Harzon bezorgde me het complete resultaat van de werkgroep, dat dreigde te verstoffen: kopieën, transcripties en deels vertalingen. Gelukkig ziet het bestuur ook het belang in van deze poging het werk af te maken. Het leidt hopelijk tot de uitgave van een boek. Alle lof voor hun vertrouwen.

De transcriptie is intussen vrijwel klaar en enkele keren gecontroleerd. En wat zeker zo belangrijk is, alles is gedigitaliseerd, dwz. gescand en opgeslagen. De vertalingen vorderen tot ongeveer de helft op dit moment. Het gekke is dat de Oudnederlandse teksten de meeste tijd kosten. Je zou denken dat Oudnederlands een taal is. Nee dus. Je had in die tijd geen ABN. Wel Oudbrabants, maar ook Oudlimburgs (Rijnlandse invloeden). Dan zijn er heel wat juridische termen, want mijnheer pastoor liet zich de kaas niet van het brood eten. Hij spande processen aan tegen iedereen die hem in zijn ogen benadeelde. Processen in Herzogenrath, de hoofdstad van het land van Rode, processen tot in Brussel voor de hoogste rechtbank, de Raad van Brabant.

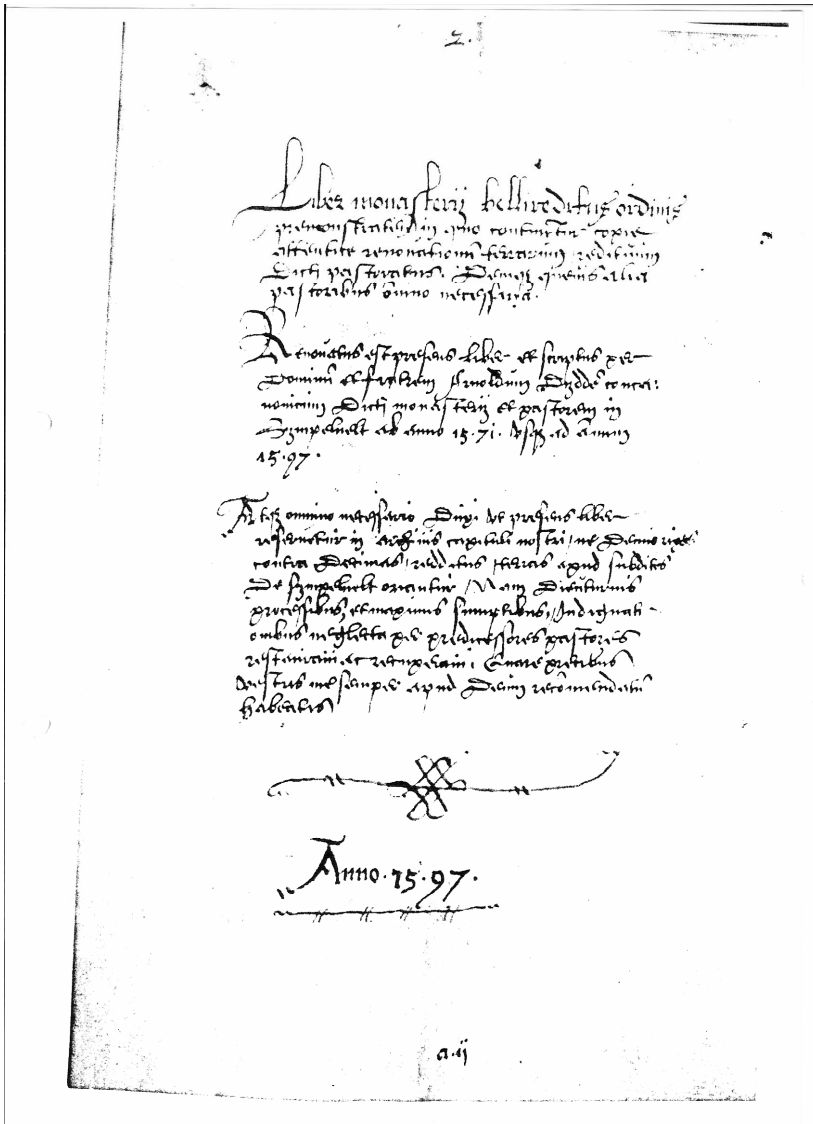

Voor de zekerheid heeft Dydden overigens een tweede Registerboek geschreven. Dat boek bevindt zich in Luik. Het was bedoeld voor de abt van het klooster Beaurepart. Je kon immers nooit weten in die onrustige tijden. Het is veel minder uitgebreid dan het 'grote' boek. Gelukkig heeft de latere pastoor Augustin Sougnez (1756-1806) in zijn vrije tijd dat tweede boek overgeschreven in een duidelijk moderner handschrift. Te vinden in het archief in Kerkrade. Wie weet kan dat ook uitgegeven worden.

Waarom schreef 'heer' Arnold Dydden het dikke Memorieboek? Eens kijken wat hij zelf zegt:

"Quantis laboribus, periculis, deligentia, ac sumptibus contenta et renovata in presenti registro collegerim, fratres atque successores in Christo charissimi, presens liber indicat."

"Met hoeveel moeite, risico's, nauwgezetheid en onkosten ik de bestaande en hernieuwde zaken in dit register heb bijeengebracht, dierbare broeders en opvolgers in Christus, staat in dit boek. Ik [werd] aangesteld in het jaar 71 op de 16^e van de maand augustus door de eerwaarde heer Johannes van Flemalle, abt van ons klooster Bellireditus [Beaurepart],.....als onwaardig pastoor van de parochiekerk in Simpelveld. Ik trof geen registers aan van voorgangers, maar dringende schulden. Wat ook te betreuren is, er is nauwelijks een mens die ik in deze kwestie in vertrouwen durfde te nemen. Ja zelfs, als er [registers] bestonden die betrekking hadden op onze moeilijkheden, waren ze door kosters of knechten na de dood van onze voorgangers in het geheim overgedragen in

handen van ondergeschikten, naar ik later vernomen heb. En door deze oorzaak werden deze zaken verduisterd, te weten onze privileges, rechten en bezittingen, zowel wat betreft de tienden als wat betreft de schulden. Daarom, om te voorkomen dat iets dergelijks later zal gebeuren, heb ik het noodzakelijk gevonden het huidige register te bewaren in de kluis ofwel in de rekeningenkamer van de abt of het klooster, zodat niet het latere bedrog erger zou zijn dan het voorgaande."

Tegenwoordig wordt een nieuwe pastoor met vlag en wimpel ingehaald door de dankbare gelovigen. Of pastoor Dydden zo ontvangen werd? Nog eens luisteren naar zijn eigen woorden:

"*Studui enim imprimis nobiles agnoscere, subitosque noscere in quibus nec honorem pastoribus, obedientiam ecclesiasticis, nec sinceritatem humanam, sed fucatam atque fraudulentam comperi.*"

"Ik nu heb getracht vooral de edelen te leren kennen; en snel kwam ik te weten in wie ik geen respect voor de pastoor, gehoorzaamheid aan de geestelijkheid noch menselijke oprechtheid heb aangetroffen, maar valsheid en bedrieglijkheid."

Dan gaat hij verder:

"Daarom vraag ik u en raad ik u aan een spiegel voor ogen te houden: Dat u niet te familiair wordt met de edelen. Want te veel vertrouwelijkheid leidt tot minachting. En wees niet te zachtmoedig bij het volk, want de zachtaardige wordt door de schijnheilige en dubbelhartige bedrogen. Neem niemand in vertrouwen of onthul hem uw geheimen, tenzij een klein beetje, omdat u door dezelfde persoon misbruikt wordt: want ze misleiden u. Goederen, rechten van de pastoor en uw eigen zaak, bewaak ze en neem ze in acht. Want de schepenen, de edelen, het gewone volk ontlopen ze."

U ziet het: er is niets nieuws onder de zon, maar pastoor Dydden had zichzelf en zijn opvolgers tevoren gewaarschuwd.

Een volgende keer meer over het grote Memorieboek.

Klein Limburg

Door Armin Hamers

Reeds lange tijd heeft de Heemkundevereniging De Bongard gestreefd naar een eigen expositieruimte. Om de heemkundige boodschap uit te dragen is regelmatig gebruik gemaakt van de faciliteiten die het gemeentehuis ons met een aantal vitrines of bij gelegenheid met een aantal expositieruimtes bood. Ook zijn er diverse exposities in ons verenigingslokaal gehouden, vooral bij gelegenheid bij de lustrumvieringen. Maar steeds bleef de wens om een eigen ruimte te hebben. Al op 16 juni 1997 werd – mede op grond van inspirerende verhalen van burgemeester Cammaert – door toenmalig voorzitter Leo Kohl de “Stichting Heemkundemuseum Simpelveld-Bocholtz” in het leven geroepen, met als doel het verzamelen en tentoonstellen alle denkbare heemkundige zaken en een plek te geven aan onze Heemkundevereniging. Helaas is het nooit werkelijkheid geworden zoals toen gepland.

Totdat ...

Bij de familie Simons op de Scholtissenhof te Bocholtz zijn in 2005 de plannen voor het inrichten van een expositie naast de horeca activiteiten zover gevorderd dat zij op zoek gaat naar een partner om dit gestalte te geven. In onze Heemkundevereniging vindt men deze potentiële partner en er volgt een constructief gesprek tussen de familie Simons en enkele afgevaardigden van ons bestuur. De voorgestelde plannen zijn binnen ons bestuur besproken en goed bevonden. Verder beslist het bestuur dat Armin Hamers dit project zal leiden tot de opening van de expositie. Verder wordt een intentieverklaring opgesteld voor het gezamenlijk inrichten van een expositie.

Vanuit onze vereniging wordt een werkgroep samengesteld die bestaat uit Sjir van der Linden, Rob Scholl, Pascalle Hamers en Armin Hamers. Dan volgen 2 jaren waarin de vage plannen steeds concretere vormen aannemen. Het wordt steeds duidelijker wat wij wel en niet willen. Ook op Scholtissenhof wordt hard gewerkt. Naast de nieuwe keuken die in 2007 in gebruik wordt genomen, wordt ook aan de “expositiezolder” hard gewerkt. Zo komt er onder andere een nieuw dak op en een lift naar de zolderverdieping. Langzaam krijgt de zolder boven de varkensstal, museale kwaliteiten.

Scholtissenhof maakt een expositie met miniaturen van bekende gebouwen uit Limburg: “Klein Limburg” en wij willen in dezelfde gedachte verder gaan. Wij hebben “klein Limburg” bekeken als “Limburg van de kleine man”. De naoorlogse samenleving zoals mensen deze hebben beleefd. Mensen zoals u en uw ouders. Een samenleving, waarin het verenigingsleven een prominente plaats innam, en nog steeds inneemt.

In april 2008 is het eindelijk zover. Een lang gekoesterde wens binnen onze Heemkundevereniging wordt werkelijkheid. De expositie wordt geopend. We hebben nu dan toch eindelijk een blijvende ruimte waarin we wisselende exposities kunnen laten zien.

De opening voor genodigden is op 4 april 2008. Vanaf 5 april is iedereen welkom om een kijkje te komen nemen. De entree bedraagt €2,-. Voor degenen die het nog niet weten, het adres is Scholtissenhof, Heiweg 1, Bocholtz.

Na de opening zit het karwei van de werkgroep erop: de eerste expositie is verwezenlijkt. In de toekomst zal de expositie worden beheerd door Pascalle Hamers met als vertegenwoordiger in het bestuur Hetty Backbier. Om in de toekomst steeds weer nieuwe thema's te belichten zal een nieuwe werkgroep worden gestart door Pascalle en Hetty. Heeft u interesse om mee te denken en te bouwen? Neem dan even contact op met Pascalle Hamers, tel: 045-5445482.

Woord van het bestuur: Bestuur en taakverdeling

Benoeming drie ereleden

door Luc Wolters

Tijdens de najaarsvergadering nam Heemkundevereniging De Bongard Simplveld/Bocholtz afscheid van een aantal verdienstelijke bestuurders. Tevens werden drie ereleden benoemd. Ter aanvulling van het bestuur werden vijf nieuwe personen gekozen, die inmiddels de taken verdeeld hebben.

Twintig jaar oud

Heemkundevereniging De Bongard was in 2007 twintig jaar oud en vierde het vierde lustrum door de dorpsgemeenschappen van Simplveld en Bocholtz een fraai wegkruis cadeau te doen, dat dankzij de sectie Wegkruisen een fraaie plaats heeft gekregen aan de rotonde te Simplveld. Door krapte in het bestuur is ervoor gekozen geen uitbundige lustrumviering op touw te zetten, maar de gemeenschappen iets blijvends cadeau te doen. In het bestuur heeft zich na twintig jaar een generatiewisseling voorgedaan.

Scheidende bestuursleden

Zeer verdienstelijke bestuurders hebben na jaren actieve dienst afscheid van het bestuur genomen. Enige tijd terug betrof dit Arnold Schleck en niet te vergeten Frans Hamers, die jarenlang vicevoorzitter was en Frans van der Smissen, die de sectie archief en bibliotheek vertegenwoordigde. Bovendien hadden Guus Herbergs, Piet Janssen en Math Klinkers te kennen gegeven een stapje terug te doen. Zodoende was er grote behoefte om nieuwe aanvulling voor het bestuur te vinden. En die kwam er ook.

Drie ereleden

Gezien hun uitzonderlijke staat van verdiensten voor De Bongard is aan drie personen het erelidmaatschap toegekend. Het betreft Arnold Schleck, die enkele dagen voor de vergadering de oorkonde horend bij het erelidmaatschap overhandigd kreeg. Voorts werden tijdens de ledenvergadering de scheidende bestuurders Piet Janssen en Guus Herbergs niet enkel verblijd met een boekenpakket en fles wijn, maar ook met het erelidmaatschap van De Bongard. De oorkonde werd hen ter vergadering en onder luid applaus overhandigd.

Arnold Schleck

Arnold Schleck maakt met echtgenote Tilla Schleck-Lommen sinds lange tijd deel uit van de sectie dialect. Als sectieleider heeft hij dit onderdeel van de vereniging ook in het bestuur vertegenwoordigd. Hij heeft onder meer van de jaarlijkse dialectavond een succes gemaakt en een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de ZumBo-diksiejoneer.

Arnold Schleck ontvangt ere-lidmaatschap uit handen van Math Klinkers

Piet Janssen

Piet Janssen was sinds 1989 bestuurslid, ondanks het feit dat hij in Geleen woonachtig is. Hij was jarenlang de drijvende redactionele kracht achter het kwartaaltijdschrift De Bongard en voerde redactie van diverse heemkundige uitgaven. Hij is tevens leider van de sectie Wegkruisen. Hij maakte tal van opnames voor de sectie audiovisuele middelen. Piet heeft tevens de uitgebreide en actuele website opgezet, waarvan hij webmaster is.

Guus Herbergs

Bocholtz-kenner bij uitstek is Guus Herbergs, die al sinds de oprichting in 1987 bestuurslid was. Hij is lid van de sectie Wegkruisen en onderhoudt zelf nog enige kruisen en monumentjes in Bocholtz. Guus verzorgt rondleidingen en excursies. Deze kenner van Bocholtz beschreef zijn oorlogsherinneringen alsmede het boek 'Van Fleckendaal tot Vlengendaal'.

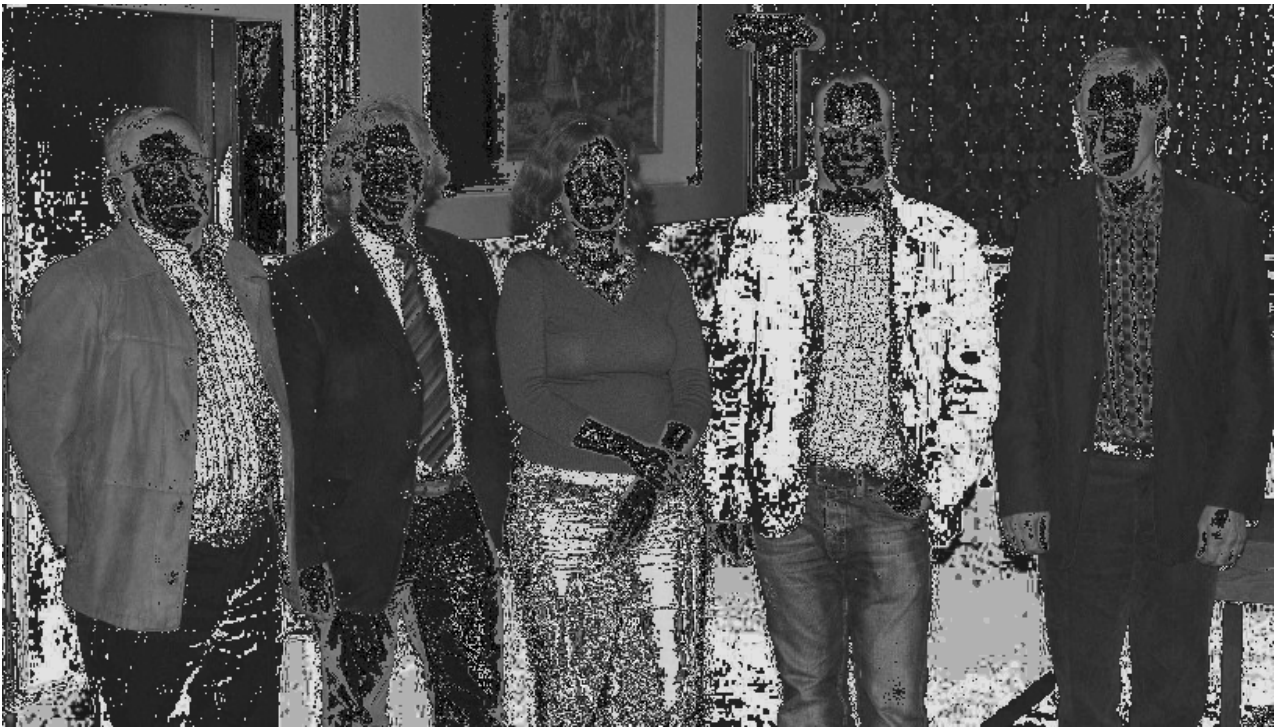
van L. naar R.: Piet Janssen, Math Klinkers, Guus Herbergs

Overdracht hamer

Het heeft enige tijd geduurd, maar eindelijk heeft Math Klinkers de voorzittershamer kunnen overdragen. Gedurende een periode van zeven jaar heeft hij aan het voorzitterschap op ad-interim basis invulling gegeven. Hij heeft zich al die jaren bijzonder voor de vereniging ingespannen, overal voor gezorgd, van alles geregeld en problemen overwonnen. Hij was lid van de Activiteitencommissie en participeerde in het Voorzittersoverleg van heemkundeverenigingen in de omtrek. Math blijft actief in de bibliotheek en het archief van de vereniging, dat te Bocholtz in Op de Boor is ondergebracht.

Vijf nieuwe bestuursleden

Mede dankzij inspanningen van beschermheer Frits van der Linden zijn diverse leden gemobiliseerd, met als resultaat dat vijf nieuwe bestuursleden konden worden gekozen, namelijk: Hetty Backbier, Bert Havenith, Ortwin Reitz, Pierre Schnackers en Werner Wierts. De taken zijn onderling als volgt verdeeld.

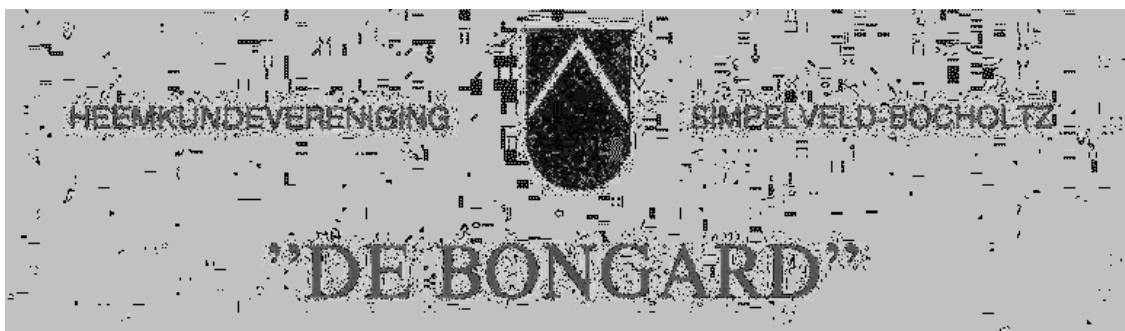
Van L. naar R.: Werner Wierts, Bert Havenith, Hetty Backbier, Ortwin Reitz, Pierre Schnackers

Taakverdeling bestuur:

Luc Wolters	voorzitter (beoogd)	Activiteiten Bidprentjes
Werner Wierts	secretaris	Archief/bibliotheek
Armin Hamers	penningmeester	Techniek & Monumenten Museum Scholtissenhof
Sjir van der Linden	vicevoorzitter	Dialect
Hetty Backbier	2e secretaris	Museum Scholtissenhof Excursies
Bert Havenith	2e penningmeester	Genealogie Wegkruisen Audiovisueel
Ine Scholl-Vlieks	bestuurslid	Geologie & Archeologie Gidsen Gemeentelijke werkgroepen Excursies
Ortwin Reitz	bestuurslid	Tijdschrift De Bongard
Pierre Schnackers	bestuurslid	Activiteiten (Kerstmarkt)

Om niet de kennis van de oud-bestuursleden verloren te laten gaan en omdat beiden op voor De Bongard cruciale terreinen nog actief zijn, is aan Math Klinkers en Piet Janssen gevraagd in voorkomende gevallen te fungeren als bestuursadviseurs. Zij voeren de volgende taken uit:

Piet Janssen	bestuursadviseur	Websitebeheerder Wegkruisen Audiovisueel
Math Klinkers	bestuursadviseur	Archief/bibliotheek Activiteiten

Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld

VOORLOPIG JAARPROGRAMMA 2008 (3^e versie)

di. 22 januari Lezing over carnaval door
Jean Meijntz

zat. 2 februari Dialectmis in Bocholtz
om 18.30 u. en
Simpelveld 19.00 u.

3, 4 en 5 februari Carnaval
di. 18 maart **Voorjaars-**
Alg.Ledenvergadering
en na de pauze
programma

vrij. 21 maart Goede Vrijdag,
wegkruisenwandeling in Simpelveld

23 en 24 maart Pasen

4 april Officiële Opening Heemkundig museum in Scholtissenhof 19.00 uur

18 april Dialectavond Oud Zumpelveld 20.00 u.

do. 1 mei Hemelvaartsdag

11 en 12 mei Pinksteren

di. 13 mei Lezing

zat. 14 of 21 juni Excursie

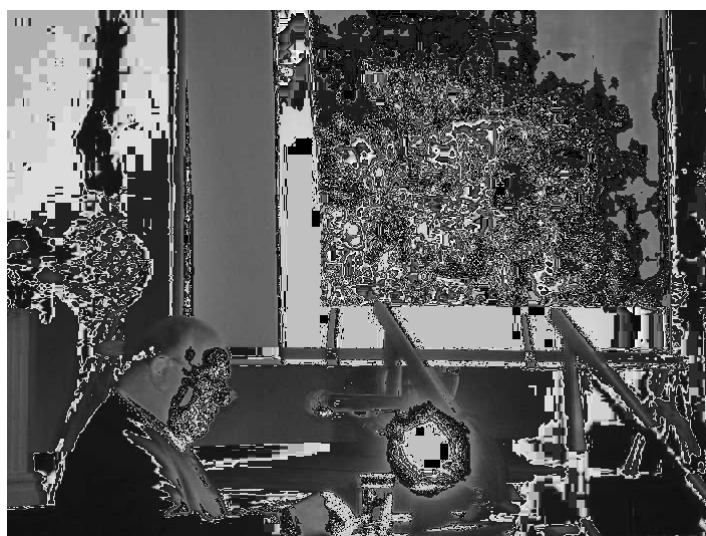
juli/augustus Vakantie

di. 9 september Lezing

di. 7 oktober Najaars- Alg. Ledenvergadering en na de pauze programma

di. 11 november Lezing

zo. 30 november Kerstmarkt te Bocholtz

Dhr. Jean Meijntz tijdens zijn lezing

Dialectavond “Dur Zuvvetsingde Pluk”.

Op 18 april a.s. zullen wij weer onze jaarlijkse dialectavond houden in “Partycentrum Oad Zumpelveld” aan de Irmstraat in Simpelveld.

Ook dit keer is ons thema : “oes ut leëve j(g)erèfe”

Vóór de pauze willen wij u een terugblik geven in de vroegere tijd doormiddel van een korte film, diverse gedichten en voordrachten en een sketch waarin we u een kijkje geven in het alledaagse leven van een gepensioneerde onderwijzer.

Na de pauze is de huidige tijd ons onderwerp. Ook hierover hebben we een sketch waarin de onderwijzer met zijn vrouw te maken krijgt met de tegenwoordige thuiszorg.

Hub Stassen , de bekende buutekampioen, zal voor de humoristische noot zorgen en als uitsmijter zal de bekende zanggroep “ De Sjnautse” elk gedeelte afsluiten met diverse nummers in dialect en in “ anger sjproach”,

Wij denken u een gevarieerde en sfeervolle avond te kunnen aanbieden en hopen u in grote getale te mogen begroeten.

De aanvang is 20.00 uur en de entree bedraagt € 5,- voor niet leden en € 2,50 voor leden.

De Dialectgroep bestaat uit:

Op de foto:

Arnold en Tila Schleck, Jeannie Wilhelmus, Jo Cremers, Annie Franssen, Aggie Sterck, Bertie Jorissen en Sjr van der Linden.

Niet aanwezig op de foto: Annie Cremers, Lieske Ortmans, Gerda Habets en Rita Muylers.

HEEMKUNDEVERENIGING

SIMPELVELD-BOCHOLTZ

" DE BONGARD "

DIALEKOAVEND

"DER ZUVVETSINGDE PLUK"

VRIEDDIG 18 APRIL 2008

20.00 OER

In Partycentrum "Oud Zumpelveld"
Irmsjtroas 23 Simpelveld

't Thema is: "Oes 't leëve g(j)egrèfe"

mit film, vuurdrachte en sketches

weëde üch inge blik g(j)egeëve in 't leëve va vrugger en noe.

**'t Wirke mit: Der Hub Stassen (büttekampioen) vuur de
sjpassige noeët, de Sjnautse mit g(j)ezank**

en alle lede van ós sektie dialek.

Der entree is € 5,00. Lede € 2,50.

Drielandenpunt

Door: Hans Hermans

Het was verre van gemakkelijk het “geboortjaar” van dit Drielandenpunt aan de weet te komen. In Nederland kon mij niemand helpen, maar door intensief zoeken in diverse archieven kwam ik uiteindelijk aan de weet, dat “onze” kant aan de graven van Saffenberg (Ahr) behoorde. Gebiedende heer was ooit Adalbertus van Saffenberg, geboren ca. 1040 en overleden 16 december 1110.

Het gebied omvatte toen ‘s-Hertogenrade met Merksteijn en Kerkrade met de in 1104 gestichte abdij Kloosterrade (Rolduc). Later breidde deze kern zich uit met verschillende plaatsen, die gezamenlijk het Land van ‘s-Hertogenrade vormden. De wijze waarop dit gebeurde ligt voor de meeste plaatsen in het duister. Simpelveld kwam in 1313 bij het Land van ‘s-Hertogenrade. Het feit, dat de graaf van Limburg, tevens hertog van Brabant, de bezittingen van de bisschop van Luik (o.a. Simpelveld) in 1313 in leen kreeg, speelde daarbij een grote rol.

En de Duitse kant ? Het is bekend dat keizer Ludwig IV op 10 mei 1336 in Aken vertoefde en bij die gelegenheid de om Aken gelegen dorpen samenvoegde tot het Rijk van Aken. Maar twee rijksgebieden vormen nog geen Drielandenpunt, zodat we even naar Gulik kijken. In 1361 vormde hertog Wilhelm II van Jülich (Gulik) met de plaatsen Steinstrass (nu Horbach), Richterich, Berensberg, Bank en een stukje Eyselshoven de Heerlijkheid Heyden. We mogen dus stellen, dat hier van 1361 tot 1795 een Drielandenpunt was.

Hoe het hier uitzag tijdens de 80 jarige oorlog weten we niet, want soms lezen we in een Duits grensritprotocol de vreemde aanvulling: ”Dreiherrnstein **genannt**” (...) Ook Limburg wordt te pas en te onpas Holland “genannt”. Hoe dan ook, tijdens het Partagetractaat van 1661 werd de drieherenstatus opnieuw bevestigd.

Drie jaar nadat Limburg bij Nederland kwam, dus in 1818, werden hier twee officiële grenspalen, ieder met nummer 213, geplaatst. Op 13 november 2000 werd een grenssteen uitgegraven en vier dagen later, werd hij bij de opening van het Centipedesgebouw als “blikvanger” gebruikt (misbruikt !). En de andere grenssteen met nummer 213 ? Die wordt sindsdien vermist ...

Ooit waren grensstenen “littekens”, thans in het kader van de EU, zijn het “lidtekens”, waard om bewaard te worden. Inmiddels beloofde het Kadaster Limburg de uitgegraven grensstenen te herplaatsen. Ook Kadaster Aken heeft medewerking toegezegd.

Mei

zelter

koalich ee vlekse

hoeëg onger de zon

vult d'r lieuwerik

de loeët mét frisje en

bluierende klanke die wie

stüfmeëlkorrele en

wiewasserdrüppele

j(g)linsterend en

sjprenkelend

neerzakke

uvver 't klüëvroëh

lappedikke-landsjap

pierre schnackers

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (12)

door Hans Hermans

Na de dood van Karel de Stoute in 1477, werd het niet rustiger in Bourgondië. Lodewijk XI, koning van Frankrijk, heroverde snel een paar Bourgondische gebieden, waardoor ook het kernland Charolais, met de hoofdstad Charolles, in Franse handen viel. Maar de herinnering aan Karel ging niet verloren, Rotterdam noemde reeds in 1456 een gebied Charlois, dat tegenwoordig 'sjarloos' genoemd wordt.

Maar heel anders, de ardente burgers van het roemruchte rijksbisdom Luik. Zij maakten van de gelegenheid gebruik het Bourgondisch juk van zich af te schudden. Ook het bisdom Utrecht was zijn nepote bastaardbisschop liever kwijt dan rijk. Het hertogdom Gelre ontdeed zich voor een kort moment van de Bourgondische 'boeien'. En onze voorouders in Simpelveld en Bochtoltz? Zij bleven Bargoense Bourgondiërs, zij praatten Ripuarisch en behoorden tot het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Europeser zou het nooit meer worden.

10.9. Krijgsroem en ceremonies

10.9.1 Erepenningen

Wij konden al eerder lezen, dat Karel de Stoute een tirannieke dictator was. Met alle hem ter beschikking staande legale en illegale middelen probeerde hij uit Oost- en Westfrankische landen (lees Duitsland en Frankrijk) een soort *Middenrijk* te maken, dat even groot zou moeten worden als dat van Lotharius II (825-855-869) bij het *Verdrag van Verdun* in 843. Om dat te begrijpen, moeten wij een kleine excursie in het verleden maken.

Bij het *Verdrag van Verdun*, werd het rijk van de Karel de Grote (742-768-814), na de dood van diens zoon Lodewijk de Vrome (778-814-840), verdeeld onder de drie zonen van Lodewijk: Lotharius I, Lodewijk de Duitser en Karel de Kale. Lotharius I (795-840-855), de oudste van het trio was het niet eens met het *Salische Gewoonterecht*, de Frankische evenredige verdelingstraditie, en wilde de suprenatie van Karel de Grote volledig bewaren en besturen. Dit leidde tot een verbeterd strijd tussen de broers. Erger nog, het was het begin van een eeuwenlange ruzie, aanvankelijk tussen Oost- en West-Francië, later tussen Duitsland en Frankrijk. Het begrip Frankrijk kennen we sinds 987 toen het Huis Capet aan de regering kwam. Bij onze oosterburen, was er toen sprake van het Saksische Huis. Het begrip Duitsland is van nieuwere datum. Pas in 1871 was er onder Wilhelm I (1797-1871-1888) sprake

van een Duits keizerrijk. Voor die tijd was er wel, sinds 1815, een Duitse Bond, die uit 35 monarchieën en vier vrije steden bestond. Tussen die gebieden bestond echter geen tolverbond.

Tijdens het *Verdrag van Verdun* kreeg Lotharius II het Middenrijk (Lotharingen). Toen hij in 855 stierf, werd dat rijk, bij het *Verdrag van Prüm* nogmaals verdeeld, waarbij zoon Lotharius II (825-855-869), het koninkrijk Lotharingen toegeschoven kreeg. Ook de Nederlanden en de Elzas behoorden hiertoe. Karel de Jonge (845-855-863), kreeg toen het koninkrijk Bourgondië, het kernland van de latere Karel de Stoute.

Omdat Lotharius II kinderloos stierf, vermelden we nu ook, volledigheidshalve, de gevolgen van het *Verdrag van Meerssen*. Daarbij werd het Middenrijk, in 870, tussen het Duitse en Franse rijk verdeeld. Ook ons leefgebied behoorde van 870 tot 1648, (officieel 1661), tot het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie.

We merken dus, dat Karel de Stoute goed op weg was om een Lotharingen te herstellen. Naast hertog van het kernland Bourgondië in het zuiden, was hij in het noorden graaf van Holland, hertog van Brabant en Vlaanderen. Maar tussen die twee gebieden lagen grote 'witte' vlekken, die zijn vermeend koninkrijk Lotharingen zouden completeren. Om aan geld voor zijn bloedige hobby te komen, troggelde hij in 1465 Arnold van Gelre 300.000 Rijnlandse goudgulden af. In 1468

eiste hij van de Vrije Stad Aken 80.000 RGG onder de mom van een 'erepenning' en in 1473 moest Doetinchem 43.000 RGG op tafel leggen.

10.9.2. Etiquette

Wat wij niet weten is, dat voor Karel de hofstaat en de daaraan gekoppelde etiquette, net zo belangrijk was als krijgsroem. De hertog had een persoonlijke lijfwacht van 128 geüniformeerde ridders. Ging men aan tafel, dan was men 'onder zich'. De hertogelijke familie zat natuurlijk niet met graven en baronnen aan één tafel. Iedere adellijke rang had zijn eigen eetsalon, met een eigen hofschenker, een eigen broodverdelers en een eigen voorsnijder. Iedere hofschenker had de beschikking over vijftig schildknapen. Omdat in de diverse landen de etiquette anders is, werden vooraf de omgangsvormen uitvoerig besproken, want hofetiquette, was van het allergrootste belang. Het is vreemd, dat een despoot en sadist, zoals Karel de Stoute, zich zeer strikt aan de hofetiquette en de hofceremonies hield en hij dat ook van andere mensen eiste. Tijdens de wekelijkse audiëntie en tijdens de kerkgang, was Karel steeds prachtvol gekleed. Was dat de reden, om in Nederland pleinen en straten naar hem te noemen?

10.10. Karel de Stoutestraat

10.10.1. Sjarloos

Het mag bekend zijn, dat in Nederland straten genoemd worden naar echte vogels en 'vogels' van heel ander pluimage. Ook naar Karel de Stoute? – werd mij gevraagd na de vorige aflevering. Via internet kwam ik aan de weet, dat acht plaatsen in Nederland behoefte hadden de naam van die tiran als straatnaam te gebruiken. Veel archivariissen schrijven semi-verontschuldigend, dat er na de 2^e Wereldoorlog nieuwe wijken uit de grond gestampt werden en er behoefte aan boeiende straatnamen ontstond. Niet altijd ging aan de vernoeming van straten, naar personen, een antecedentenonderzoek vooraf. Volgens Willemijn van der Ark van de gemeente Rotterdam, had die havenstad een reden om een hele wijk naar die hoogmoedige hertog te noemen. Reeds in

1456 verkochten de heren Van Gaesbeek, het land van Putten, waartoe ook de Riederswaard of Reyerswaard behoorde, aan Bourgondië. Karel, die toen nog graaf van *Charolais* was en zich graag met *Charles de Charolais* liet aanspreken, werd heer en meester van Putten. Karel liet het gebied bedijken onder voorwaarde dat de naam Riederswaard in *Charolais* of *Charlois* veranderd zou worden. De echte Rotterdammer zegt niet *Charolais* maar 'Sjarloos', met de klemtoon op de eerste lettergreep. Toen Karel de Stoute op 5 januari 1477 in de buurt van Nancy sneuvelde, gingen in Rotterdam de vlaggen in top en werd er goed gevierd. De inwoners dachten dat het aloude asielrecht hersteld zou worden. Dat gebeurde niet, doch de naam *Charlois* bleef bestaan. Toen de havenstad haar gebied uitbreidde, vond het gemeentebestuur het gepast in die wijk vijf locaties naar Karel de Stoute te noemen: Charlois Hoofd, Charlois Kerksingel, Charlois Lage Dijk, Karel de Stoutestraat en Karel de Stouteplein. Eveneens in Zuid-Holland ligt de plaats Gorinchem, beter bekend met de naam Gorkum.

Archivaris R. van Dijk schreef: De gemeenteraad van Gorinchem besloot op 24 november 1953, zonder enige discussie, tot vernoeming van een aantal nieuwe straten naar personen, die verbonden zijn aan de historie der stad. Onder hen Karel V, Maria van Bourgondië, Jacoba van Beieren, Philips de Goede en ook Karel de Stoute. Laatstgenoemde was in zijn kwaliteit als heer van Arkel enige tijd woonachtig in Gorinchem. (...)

Een andere plaats in Zuid-Holland, die aan Karel de Stoute dacht bij de vernoeming van een straat was Hellevoetsluis. Bert van den Houten, voorlichter van de gemeente, deelde mede, dat men in 1962 een straat naar Karel de Stoute noemde en men het karakter van die man, toen niet in overweging genomen heeft. De enige overweging was, dat Karel de Stoute graaf van Holland en heer van Voorne was. (...)

In de provincie Zeeland vernoemde de havenplaats Vlissingen, twee locaties naar Karel. Gemeentearchivaris A. Meerman van

Vlissingen schreef: De vernoeming is heel simpel. Op 29 oktober 1987 besloot de Vlissingse gemeenteraad tot het geven van straatnamen in een nieuwbouwlocatie in de wijk West-Souburg. Men wilde graag aansluiten bij de reeds bestaande naamgeving van personen uit het Hollandse en Zeeuwse gravenhuis. Op grond hiervan zijn op die datum de volgende straatnamen vergeven: Philips de Goedelaan, Karel de Stoutestraat, Karel de Stoutepad en Maria van Bourgondiëstraat. (...) Het karakter en het negatieve imago van Karel, was bij de brieven schrijvers niet bekend.

10.10.2. In Noord-Brabant vier straten

In de provincie Noord-Brabant vonden zelfs vier plaatsen het eerlijk en billijk, locaties naar Karel te noemen. Bijna alle plaatsen reageerden spontaan op de vraag: Wat was de reden om een straat naar een dictator en sadist te noemen. Het antwoord van de Brabantse hoofdstad was kort en duidelijk: We hebben in 1953 een straat vernoemd naar Karel de Stoute. In onze stad hebben we in de woonwijk Zuid een gebied, waarin straatnamen genoemd zijn naar de Brabantse en Bourgondische hertogen. Daarom ook een Karel de Stoutestraat. (...)

In Oss hielden zich zelfs drie ambtenaren met de vraag i.c.het antwoord bezig. De heren W. Burg, W. van den Elzen en A. Köhnen reageerden als volgt: In 1960 werd in Oss de nieuwbouwwijk Krinkelhoek gebouwd. Bij die gelegenheid meende men er goed aan te doen een stuk geschiedenis van het Brabantse

gewest door middel van de namen van Brabantse hertogen in de straatnamen neer te leggen. Naar Karel de Stoute werd een straat genoemd omdat hij ook heerser over Brabant was. Ook de bewoners van die straat ondervonden geen zodanige negatieve gevoelens en vonden de naamgeving niet bezwaarlijk. De direct betrokkenen, dus de aanwonenden van de straat, ondervinden geen last van die naam. (...)

Woordvoerster Trudy Ketting van de stad Waalre schreef: In september 1975 werd de Karel de Stoutelaan naar hem vernoemd, omdat hij Hertog van Brabant geweest is. Naar zijn vader Philips de Goede en zijn dochter Maria van Bourgondië zijn ook straten in Waalre vernoemd. (...)

Vanuit Eindhoven, ontving ik antwoord van de heer Gerrit Braks. De burgemeester van de 'lichtstad' deelde mij mede, dat de naam van Karel de Stoute, in de tweede helft van de jaren vijftig gebruikt werd voor een straat in het stadsdeel Gestel. Die naam heeft bij de bewoners nooit tot bezwaren geleid. De heer Braks voegt hieraan toe, dat heden ten dage, bij de keuze van straatnamen, zeer omzichtig te werk wordt gegaan, waardoor het nagenoeg onmogelijk is, dat personen worden vernoemd met een besmet blazoen. (...)

Karel de Stoute in Limburg ? Het strekt onze provincie tot grote eer, dat hier in geen enkele plaats, een straat of plein naar die dictator vernoemd werd.

Het graf van Karel de Stoute te Brugge, dat overigens leeg is.

Hoofdstuk XI

Maria van Bourgondië

De Vlaamse steden Brussel, Brugge, Gent en Mechelen, worstelden letterlijk en figuurlijk om residentiele rechten. Maria van Bourgondië werd in Brussel geboren, haar 'Blijde Incomste' vond plaats in Brugge, daar 'consumeerde' zij ook haar huwelijk, maar de inzegening en echte consumering, vonden plaats in Gent. Zoontje Philips werd in Brugge, maar dochtertje Margarethas in Brussel geboren. Stiefmoeder en bemiddelaarster Margaretha van York resideerde in Mechelen. Het lichaam van Maria werd bijgezet in Brugge. In Holland was het niet pluis, er brak alweer een burgeroorlog uit tussen Hoeken en Kabeljauwen.

De Hoekse burgers van Utrecht kwamen in opstand tegen hun Kabeljauwse Bourgondische bisschop. Ook deze keer, plaatsen wij heemkundige handelingen in hun historische context. Wij weten dat Mathias van Tongeren van 1473 tot (minstens) 1478, pastoor van Simpelveld was. Maar wist pastoor Mathias, wat er in zijn tijd, in Brussel, Brugge, Gent en Mechelen aan de gang was? Wist hij dat veel normen niet normaal zijn? En waarom werkte hij liever in een nonnenklooster, dan in Simpelveld?

11.1. 1477-1482

11.1.1. Begeerde bruid

Voor alle duidelijkheid: Karel de Stoute (1433-1467-1477) werd in 1440, voor het eerst in het huwelijk verbonden met Catharina van Valois (1428-1446). De bruid was toen 12 jaar en stierf zes jaar later. Het tweede huwelijk vond plaats in 1454, met Isabella van Bourbon (1436-1465). Zij was de moeder van Maria van Bourgondië (1457-1482), het enige kind van Karel de Stoute. De derde bruid werd in 1468, Margaretha van York (1446-1503). Toen Maria van Bourgondië zes jaar was, werd zij voor haar verdere opvoeding naar het Prinsenhof te Gent gestuurd en zag zij haar moeder voor het laatst.

Voor Karel de Stoute, die geen mannelijke troonopvolger had, was zijn dochter Maria de meest begeerde bruid van Europa. De koning van Frankrijk wenste in 1477, dat Maria zou trouwen met zijn zoontje Karel VIII (1470-1483-1498). We merken het al, de dauphin was toen zeven jaartjes oud, zijn vermeende 'bruid' inmiddels 20 jaar. De Franse koning wilde zijn zoon koppelen aan de dertien jaar oudere Maria van Bourgondië. Het Bourgondisch rijk door middel van een gepland huwelijk koppelen, is immer goedkoper dan het voeren van dure oorlogen. Later zou Margaretha (1480-1530), de

dochter van Maria, aan diezelfde Karel VIII gekoppeld worden. Van Lodewijk XI (1423-1461-1483), is bekend, dat hij in tegenstelling tot de oorlogszuchtige en naïeve Karel de Stoute, liever de goedkopere weg van omkoping en samenzwering, intrige en verraad, list en bedrog koos, dan de dure weg naar het slagveld.

11.1.2. Boze Lodewijk

Lodewijk XI ging er in 1477 ten onrechte van uit dat de Bourgondische lenen, bij gemis van een mannelijke erfgenaam, aan de Franse kroon (terug) zouden vallen. Waarschijnlijk gold dit recht in het feodale koninkrijk, maar was beslist niet meer van toepassing in het keizerrijk van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Lodewijk XI was woedend, toen hij een denkbaar gemakkelijke verovering aan zijn neus voorbij zag gaan. Ook en vooral omdat zijn huwelijkspolitiek en het geplande arrangement niet lukte, voelde hij zich in zijn eer gekrenkt. Zonder waarschuwing staken Franse troepen de Somme over. Vrij gemakkelijk, vielen de Somme- en Artesische steden in zijn handen. Ook trok Lodewijk XI het kernland Bourgondië binnen en de gebieden Franche Comté, Picardië en Artois. Maria beschikte over slechts een handvol trouwe ridders en 500 Engelse boogschutters, die door haar

stiefmoeder Margaretha van York betaald werden. Even later zette hij een leger in beweging, om Henegouwen en Vlaanderen onder de voet te lopen. De onderling kibbelende Vlamingen, wilden eventueel hun eigen gebied, maar in geen geval hun land te verdedigen.

11.1.3. Aartsvijand Frankrijk

Ook Maria wilde niet, dat de Bourgondische erfenis aan Lodewijk XI, de aartsvijand van haar vader, verkwanseld zou worden. Maar na de dood van haar vader, had ze weinig keuze. Veel getrouwen van haar vader, zelfs een aantal ridders van het Gulden Vlies, liepen over naar het Franse kamp. De enige op wie ze nog kan steunen, was haar stiefmoeder Margaretha van York. Er waren zeven huwbare prinses voor Maria, maar op één na boezemden zij Lodewijk XI nauwelijks angst in. Die ene heette Maximiliaan van Oostenrijk, zoon van Friedrich III, keizer van Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Friedrich III en zijn zoon, droomden van een vooraanstaande rol in Europa. Karel de Stoute was overtuigd van de hoge 'huwelijks' waarde van zijn dochter. Tot nu toe had hij zes 'schoonzonen' op zijn verlanglijstje staan, maar zijn 'stoutste' plan was Maximiliaan, de zoon van de keizer. Zijn rijke dochter voor Maximiliaan en de keizer zou Karel ongetwijfeld tot koning van Lotharingen en België kronen. In de vorige aflevering (zie 10.6.2.) konden we lezen dat de keizer met de noorderzon vertrok, terwijl Karel hoopte gekroond te worden. (RIPH5 België het land dat de Bokkenrijders believe, ontstond pas in 1830, maar in 1477 was er al sprake van een gebied met die naam.)

11.1.4. Adolf van Kleef

Maria van Bourgondië pas 19 jaar en haar stiefmoeder Margaretha van York 31 jaar, deden alles wat mogelijk was om het Bourgondisch rijk bij elkaar te houden. Meteen na de dood van Karel de Stoute, stelde Maria van Bourgondië, graaf Adolf van Kleef (1425-1492) opnieuw aan als stadhoudergeneraal der Nederlanden. Regelmatig verzocht zij koning Edward IV

van Engeland om hulp, vooral tijdens onderhandelingen met koning Lodewijk XI van Frankrijk. Margaretha van York zette zich loyaal in bij de opvoeding van haar stiefdochter. Later verplaatste zij haar residentie naar Mechelen en kon er zelfs een hoofs hofleven op na houden. Vanuit het paleis behartigde zij de belangen van haar schoonfamilie in de Nederlanden. In 1486 schonk ze het paleis aan de stad Mechelen, die het later ter beschikking stelde aan Maximiliaan van Oostenrijk en zijn zoon Philips de Schone.

11.1.5. Limburg bleef bij Bourgondie

Ondanks het feit, dat enige aanpalende landen, na Karel's dood, de eerder gevorderde gebieden, terug veroverden, bleef er nog voldoende over voor Maria van Bourgondië, die ook wel *Maria de Rijke* genoemd wordt. Tot Bourgondië behoorden: Atrecht (Artois), Binche, Brabant, Henegouwen, Holland, Limburg, Namen (Namur), Nevers, Rethel, Zeeland, Vlaanderen, Voorne en een groot aantal kleine heerlijkheden. Een uitzondering vormde het hertogdom Luxemburg. Karel de Stoute, die steeds op oorlogspad was, had geen moed om het kleine Luxemburg aan te vallen. Het hertogdom werd immers sinds 1457 geregeerd door Wilhelm II hertog van Sachsen/Wettin en Luxemburg. Dat de soldaten uit Saksen, geduchte tegenstanders waren, was ook bij Karel bekend. Tegenwoordig heerst er bij historici veel verwarring over de naam *Saksen*. Aanvankelijk was dit een landstreek in het noorden van Duitsland, maar door een conflict met een keizer van Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, verloor het gebied zijn naam en werd de naam Saksen toegekend aan een nieuwe Duitse nederzetting rondom de Burcht Meissen. In 1482 werd het land, op Salische manier, verdeeld tussen twee zonen. Daarbij werden Dresden en Wittenberg, nieuwe residenties. In de hierop volgende eeuwen werd Saksen verder verdeeld en gesplitst. Denken we aan Saksen-Coburg, Saksen-Weimar enz. Een zeer belangrijk exportartikel werden hun huwbare prinses en prinsessen. Denken we aan koning Leopold I

van België en aan koningin Victoria van Engeland.

11.1.6. Prudente stiefmoeder

Maria van Bourgondië adoreerde haar stiefmoeder en trof op 30 januari 1477 een gunstige regeling met betrekking tot haar weduwengoed. De tekst van het document luidde: ‘ *Onze lieve dame, mijn stiefmoeder, heeft zich tegenover onze heer vader steeds gedragen met grote prudentie, gehoorzaamheid en bijzondere vriendschap, en tegenover onze persoon en jegens onze landen en heerlijkheden met een zo totale en volmaakte liefde en welwillendheid dat wij haar daarvoor nooit genoeg zullen kunnen danken en erkenning betuigen.*’ (...)

Als weduwe kon Margaretha van York zelfstandig optreden en maakte er gebruik van door op veel plaatsen schenkingen te doen, door steun te verlenen aan het streven tot hervorming van kloosters met intellectueel gerichte congregaties, zoals augustijnen, kartuizers en clarissen. In Engelse boeken, wordt zij meestal Margaret of Flanders genoemd.

11.1.7. Bourgondische Kabeljauwen

Na de dood van Karel de Stoute lagen de *Hoeken* in de clinch met David van Bourgondië (1427-1496). Zoals wij weten, was David, de bisschop van Utrecht, een bastaardzoon van Philips de Goede. De *Hoeken* verplichtten hem een groot aantal centralisatiewetten door gewestelijke wetten te vervangen. De Utrechtse kapittels hadden reeds op 7 april 1455 de *Hoeksgezinde* domproost Gijsbert van Brederode, tot bisschop gekozen. Maar door de steun van de Hollandse *Kabeljauwen* en op voorspraak van de Bourgondiërs, werd David in 1456, door paus Calixtus III (Alphonse Borgia), tot bisschop van Utrecht benoemd. Minder het onzedelijk gedrag van de Borgia-paus, dan wel het oorlogszuchtig gedrag van de Bourgondiërs en de naijver van de *Kabeljauwen*, had niet alleen in Utrecht, maar ook in Holland opnieuw een burgeroorlog tot gevolg. We konden reeds eerder lezen (7.6.1.), dat het Huis Beieren/Holland reeds in 1345 aan de kant

van de *Kabeljauwen* stond. Voor bisschop David van Bourgondië was het vrijwel onmogelijk het heft in handen te houden. Regelmatig zat hij achter *Hoekse* tralies en op een kwade dag werd hij zelfs op een mestkar naar Amersfoort gebracht.

11.1.8. Calixtus III

De burgerlijke naam van paus Calixtus III was Alphonse Borgia (1378-1455-1458). In 1455, hij was toen al 76 jaar, werd hij de 209^e paus. Hij stief op 79 jarige leeftijd. Nepotisme was in die tijd gebruikelijk, hij benoemde een aantal familieleden tot kardinaal. Bijvoorbeeld zijn neef Rodrigo Borgia (1430-1492-1503), die in 1492 tot paus Alexander VI gekozen werd. De Borgia's zouden later een dubieuze rol gaan spelen in de Kerk. Deze paus was de vader van de gewetenloze graaf en kardinaal Cesare Borgia (1475-1507) en van de diabolische en perverse Lucretia Borgia (1480-1519). Van Cesare is bekend dat hij ontzettend wreed was. In zijn honger naar macht deinsde hij niet terug voor verkrachting en roof, moord en verraad. In augustus 1500 wurgde hij de tweede echtgenoot van zijn zusje Lucretia.

11.1.9. Ethische reputatie

Niet alleen historici, maar ook heemkundigen moeten uiterst voorzichtig zijn tijdens het beschrijven van de ethische reputatie van personen uit een vroeger tijdperk. Vooral als het om kerkelijke gezagsdragers gaat. Daarom moeten we ons nu heel kort bezighouden met de *moraal* van toen en de *normen* van nu. Wat is een *norm*, en wat is *normaal*? Het zou best kunnen, dat Islamiëten onze normen, abnormaal vinden. Meestal zijn het de religieuze normen die, ook in de politiek, een rol spelen. Tijdens de 15^e eeuw waren onze voorouders veel Roomser dan Rome Rooms wilde zijn. Kwam het door de volksaard of door het klimaat, dat de morele druk van de clerus in het noorden groter was? Vanuit onze optie gedroegen de *Welsjen*, (verzamelnaam voor mensen die een Romaanse taal spreken), zich onfatsoenlijk. Vanuit *Welsje* zicht, waren mensen uit het noorden kil en hadden geen belangstelling voor zinnelijkheid. Die

noorderlingen, onze voorouders, hielden zich uitsluitend bezig met *labore*, hetgeen wij mogen vertalen met arbeid en bedrijvigheid. Kunst en cultuur, *cuisine et amore*, waren aan noorderlingen, met hun zuur-, huts- en stampotten, niet besteed. Kortom, de mens uit het noorden behoorde tot het ras, dat gedoemd was tot *impotentia satisfactionis* en was daar nolens-volens tevreden mee. Getuige de vele landverhuizingen, een gevolg van armoede, was het bij ons inderdaad moeilijk er een hoogstaand cultureel leven op na te houden. De hufters en keuters, respectievelijk de boeren met een hof en die met een kot, zagen daartoe geen mogelijkheden. De adellijke elite, van haar kant, zag geen noodzaak om haar losbandigheid in het geniep te beleven. Hieruit blijkt dat het zedelijk gedrag van een bepaalde groep of klasse, helemaal niet typerend is voor de rest van de bevolking. De renaissance met haar frivole architectuur, kunst en zeden, heeft ons, de koele noorderling, een bar slechte morele reputatie van de flamboyante Italiaanse samenleving nagelaten. We komen tot de conclusie, dat de taalgrens tussen Germaanse- en Romaanse volkeren, niet alleen een aardrijkskundige maar vooral een morele was.

11.1.10. Zijn normen normaal?

Er was bij ons nauwelijks sprake van een hooggeciviliseerde samenleving. Hier werd nog uit één pot gegeten, toen in het zuiden al lang de borden op tafel stonden. De Kerk besliste over *feesten* en *vieren*, meer nog over *vasten* en *onthoudingen*. De veertigdaagse vasten, voor het hoogfeest van Pasen, was zeer streng. In die tijd bestond de onthouding van *vlees* aan tafel en in bed. Werd daarom zo uitbundig Vastenavond ‘gevierd’? Op *mardi gras*, de dag voorafgaande aan Aswoensdag, werd van achter het door de overheid getolereerde masker uitgebreid de promiscuïteit bedreven. Voor anderen was het een bras- en zwelggelag. De Limburgse dagbladpers, noemde dit jaar verschillende malen *Vastenavond* en *Carnaval* in één adem. De historische realiteit wil, dat het verschil veel groter is, dan tussen knollen en citroenen. Carnaval is immers het feest van

de persiflage en de ironie, dat uitgedragen wordt door middel van uniformen, marsmuziek en neponderscheidingen. Het masker is al lang verboden en de extreem hoge prijs van een pijpje pils, heeft meer invloed op de goede zeden dan alle donderpreken bij elkaar.

Terug naar die vermeende ‘goeje ouwe’ tijd, toen jonge boerenmeiden, vanuit hun boerenkotten naar overbevolkte steden trokken. De burleske frivoliteit, die thuis *normaal* was, namen zij mee. Hun charme was hun kapitaal. Zo lang zij niet op *normale* manier in hun onderhoud konden voorzien, hadden zij lak aan steedse *normen*.

Op het boerenland was er één slaapkamer voor de hele familie. Het sprookje van de ‘ooivaar’ bestond nog niet. Een wc kende men niet. In een hoekje van de tuin, bevond zich de zogenaamde ‘donderbalk’. Die verhuisde, in verband met de stikstofvoorziening, van de ene tuinhoek naar de andere. Een dakje was belangrijker dan een deur... Toen de preutsheid toenam, werd een deur onontbeerlijk en voor alle duidelijkheid schilderde men er *twee billen* op. Toen de preutsheid verder toenam, veranderde men in sommige gebieden, de billen in een dubbele OO en sprak men over een *Obscuur Object*. Tenslotte voegde men die twee letters samen tot een hartje. Nog steeds vragen mensen zich af, waarom ooit een *hartje* in de deur van een ouderwets *hüsj* of *hüske*, gezaagd werd. De billen waren normaal, maar het hartje werd de norm !

11.1.11. Het hypocriete heden

Mettertijd schepte de mens een steeds grotere mentale en fysieke afstand, tussen zijn eigen lichaam en dat van anderen. De ouders kregen een eigen slaapkamer en droegen voortaan nachtkleding.

Preutsheid en hypocrisie bereikten een hoogtepunt onder de regering van Victoria van Saksen-Coburg (1819-1837-1901), de extreem conservatieve en impopulaire koningin van Groot-Brittannië. Niet alleen in Engeland, maar ook bij ons namen tijdens (en na) de *Victoriaanse* tijd, vroomheid en overdreven preutsheid toe. Gelijk evenredig, nam ook de *dubbele moraal* toe. Voor

natuurlijke sensualiteit zou en moest een mens zich schamen. Lachwekkende begrippen zoals *schaamhaar* en *schaamstreek* zijn bewaard gebleven. De ongekroonde koning van de hypocrisie is Amerika. In de Verenigde Staten is het 'samenhokken' van verloofde stellen, streng verboden, maar er is nauwelijks een land waar meer overspel gepleegd wordt. Censuur, retouche en betutteling zijn de norm, het dragen van een pistool is normaal. In het zuiden van Europa zien we wel eens een statue van Vrouwe Justitia. Inderdaad, met de borsten bloot, want dat schijnt historisch normaal te zijn. Maar tegen de *norm* van de VS, daar liet de minister van Justitie John Ashcroft, twee Justitiabeelden met doeken bedekken. Onze regering spiegelt zich graag aan de VS en alweer deed 'men' kond, dat 'men' vreest, de controle over de jongeren te verliezen. (...) Waren het niet de Griekse, Romeinse, Frankische en Victoriaanse leiders, die in hun tijd hetzelfde verkondigden?

De Victoriaanse dubbele moraal is gebleven, ook in Nederland, want het noodlot wil, dat ik door middel van internet (soms) uren op zoek ben naar een historisch of heemkundig fenomeen, - en dan plotseling ontzettend non-conformistisch geconfronteerd wordt met ongewenste intimiteiten, die niet relevant zijn.

Wij weten inmiddels dat er een groot verschil was tussen normbeleving van 'zuiderlingen' en 'noorderlingen'. Tussen de normen van onze voorouders en die van ons. Maar alles is relatief, want ten opzichte van Italianen zijn wij 'noorderlingen', maar ten opzichte van Hollanders zijn wij 'zuiderlingen'. Zo sterk, dat de jezuïet Jacques van Ginneken in 1913 in een boekje schreef: 'De Limburgers zijn de Italianen van Nederland: lichthartig, frivol en geestig'. (...) De bekende dichterjournalist Leo Herbergs schreef in 1975: Vanuit polderperspectief is het Mergelland meer dan alleen maar een *erotisch* landschap. (...)

De begrippen *norm* en *normaal* hebben ieder hun eigen definitie. Zelf in het kleine koninkrijk der Nederlanden. Denken wij aan de bekende 'Zondagswet' van 15 oktober

1953 die marsmuziek en vermakelijkheden voor 13 uur verbiedt. Toen botste de Limburgse *normaliteit* op zijn hevigst met Haagse *normen*. De *Zondagswet* bestaat nog steeds, maar geen diender die het durft, het 'bonboekje' uit zijn binnenzak te halen... Een lokaal APV-wetje, ook een *norm*, heeft het voor het zeggen. We weten nu, dat het verre van gemakkelijk is, Calixtus III, zijn tijdgenoten en hun reputatie, in een hedendaags heemkundig perspectief te plaatsen. Om het duidelijk te maken, was dit de meest beknopte 'zedenroman' aller tijden. Een 'vijf-eeuwen-excursie', vanuit het ridicule Rome naar het hypocriete heden.

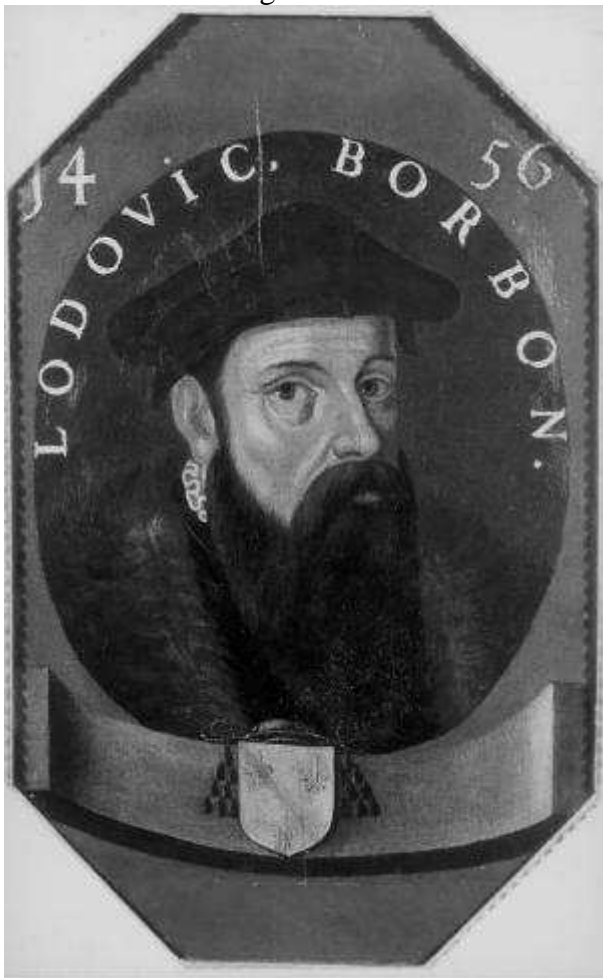
11.1.12. Islam

Paus Calixtus III wilde in 1453, toen Constantinopel aan de islam viel, de Turken verdrijven. Wat in die tijd voor de Turken normaal was, was voor de Kerk geen norm. Maar Calixtus III kon de Europese 'ridders' niet warm maken voor een avontuur. Die hadden de vorige kruistochten nog in herinnering en wilden niet nog een keer naar het *Heilige Land*. Ook de houding van keizer Friedrich III van Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie was niet coöperatief. Hij wenste onder geen enkel beding aan een kruistocht deel te nemen. Toen in 1456 de Turken Belgrado belegerden, liet Calixtus III op 29 juni alle klokken luiden om de gelovigen op te roepen tot gebed. Het gebed werd verhoord, want drie weken later werden de Turken in Belgrado verslagen. Maar Constantinopel, het huidige Istanbul, bleef in bezit van de islam. Deze paus beval ook een herziening van het proces tegen Jeanne d'Arc, die in 1431 na een showproces tot de brandstapel veroordeeld werd. Zij werd in 1456 postuum geroeyerd.

11.1.13. Alweer Die Vurige Stede

Tijdens onlusten, die op veel plaatsen uitbraken, speelde Margaretha van York (1446-1503) een doorslaggevende rol als vertrouweling van de 19 jarige, jonge en onervaren Maria van Bourgondië (1457-1482). Margaretha van York, de derde vrouw van Karel de Stoute, die geen kinderen had, beschouwde Maria, als haar eigen dochter.

De Staten-Generaal eiste van Maria, dat zij een aantal gewestelijke privileges, die door Karel de Stoute afgeschaft waren, zou herstellen. Maria moest de eisen inwilligen en in ruil erkende de *Staten* haar als opvolgster. Men bracht zelfs een leger op de been om de Franse aanvallen af te slaan. Ook *Die Vurige Stede*, zoals Luik steeds genoemd werd, maakte zich los van Bourgondië. Er wordt nog wel eens geschreven, dat Luik een prinsbisdom was, maar het moet gezegd en geschreven worden, dat Luik in die tijd een onvervreemdbaar gebiedsdeel van Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie was. Zowel Maria alsook haar oom Louis de Bourbon, rijksbisschop van Luik, kwamen in 1482 op noodlottige wijze om het leven. Maria stierf op 27 maart na een val van haar paard en haar nepote oom werd op 30 augustus door de vrijheidstrijder Guillaume de la Marck vermoord. Op monsieur De la Marck, die ook wel *Het Zwijn der Ardennen* genoemd wordt, komen we later terug.

Louis de Bourbon, Prinsbisschop te Luik

11.2. Groot Privilege

11.2.1. Grieven

Wij weten dat *Marie la Riche*, dus Maria van Bourgondië, de meest begeerde bruid van Europa was. We weten ook, dat zij meteen na de dood van haar vader, geconfronteerd werd met de grieven van de onderdanen, die over het oorlogszuchtige en centralistische beleid, niet tevreden waren. Door toekenning van het *Groot Privilege* van 11 februari 1477, kreeg Maria financiële en militaire steun van de Staten-Generaal.

11.2.2. Lokale charters

Op 11 februari 1477 werd het *Groot Privilege*, de nieuwe *Grondwet*, voor de Bourgondische Nederlanden van kracht. Hierin kwam Maria tegemoet aan de eisen die de Staten-Generaal haar voorgelegd had. Dit door Maria ondertekende en door haar raadsheren bezegelde document, omvatte twintig artikelen, die de door haar vader geëiste gerechtelijke centralisatie ongedaan maakte.

Het was er de Staten-Generaal niet om te doen, de Bourgondische eenwording ongedaan te maken. Zij erkende de opvolging van Maria en keurde ook de middelen goed voor de landsverdediging. Zij ging akkoord met de Bourgondische dynastie. Ook erkende zij de gewestelijke rechtbanken en rekenkamers, op voorwaarde dat die uit eigen bewoners, die de Nederlandse taal respecteerden, samengesteld zouden worden. Het ging de Staten-Generaal ook om de handhaving van de lokale en gewestelijke privileges, het bestrijden van corruptie in justitiële en bestuurlijke zaken. Ook de erkenning van de bevoegdheden van de Staten met betrekking tot het heffen van belastingen, de waardebepaling van de munt en de afkondiging van een eventuele oorlog. Op diezelfde dag verleende Maria aan het graafschap Vlaanderen een nog uitgebreider privilege, waarmee zij inging op alle klachten van dat gewest. Sommige steden kregen afzonderlijke privileges. In de weken, die nu volgden, zag de regering geen andere mogelijkheid dan door de verlening van

tientallen gewestelijke en lokale charters, toe te geven aan de eisen van de onderdanen.

11.2.3. Het Hoekse Gilde

Het betekende ook, dat in Holland alle Bourgondische ambtenaren vervangen werden door Hollanders en de openbare ambten niet langer verpacht mochten worden. Over het algemeen hadden de *Kabeljauwen* het in Holland voor het zeggen, maar het *Gildenwezen* stond aan de kant van de *Hoeken*. Men was ontevreden met het financiële beheer van de Kabeljauwse magistratuur. Uit het feit, dat het Gilde zich aan de Hoeken vastklampte mag blijken, dat het Gilde een zeer bescheiden machtspositie had. Dat blijkt ook al uit het feit, dat we in Holland veel minder imposante gildenhuisen vinden dan in Brussel en Gent.

Na de dood van Karel de Stoute in 1477 bereikte de Goudse economie in het algemeen en de bierbrouwkunst in het bijzonder hun grootste crisis. Ook het kuipersvak viel letterlijk en figuurlijk aan diggelen. (RIPH5 De tapse plankjes, die gebruikt worden bij de vervaardiging van biervaten, worden in Holland *diggelen* genoemd.)

11.2.4. Macht aan banden

De belangrijkste punten van het *Groot Privilege* luiden:

- .1. Het parlement van Mechelen en de algemene rekenkamer worden afgeschaft;
- .2. Het hoogste rechtscollege, het Parlement van Mechelen, veranderde in de *Grote Raad*; (kanselier en 25 leden) ingesteld, om de hertogen bij te staan in hun bewind;
- .3. De Staten Generaal moet toestemming geven, als een oorlogsverklaring wordt afgekondigd;
- .4. De Staten Generaal en de plaatselijke Statenvergaderingen mogen op eigen gezag samenkomen;
- .5. De verschillende gewesten mochten weer vrij handel drijven;
- .6. De Staten-Generaal en de verschillende gewesten verkozen de Bourgondische dynastie boven elke andere.

We merken, dat de vorstelijke macht van Bourgondië in hoge mate beperkt werd en daarmee de bevoegdheden van Maria van Bourgondië aan banden gelegd werden.

11.2.5.. Onlusten in Aken

Het is natuurlijk puur toeval, dat op de dag dat Maria aan Vlaanderen privileges verleende er in Aken onlusten uitbraken. Op 11 en 12 februari 1477 wilden de gilden, die met zoveel moeite een afvaardiging in de stadsraad kregen, alweer teruggefloten. Adellijke personen kregen zoals vanouds voorrang en werden benoemd voor het leven.

11.3. Maria regeert

11.3.1. Brief aan Maximiliaan

Op 13 februari 1477 werd Maria 20 jaar. De historie vermeldt niet hoe het feest gevierd werd en wie daarbij aanwezig waren. Wel weten we, dat Maria op die dag een brief aan Maximiliaan van Oostenrijk schreef. In die brief, liet zij hem weten, dat zij het prachtige verlovingsfeest dat op 22 mei 1476 in de kerk van Lausanne plaatsgevonden had, nog niet vergeten is. Bij die gelegenheid schoof Maximiliaan een gouden ring met kostbare briljant aan de ringvinger van haar linker hand, waarmee de traditie van de verlovingsring geboren werd. In haar brief schreef Maria ook nog, dat ze hem nog steeds als haar verloofde beschouwt en vraagt hem dringend om zo spoedig mogelijk naar de Nederlanden te komen om met haar te trouwen en in haar naam het soevereine bewind over de Bourgondische gebieden te voeren.

11.3.2. Van Gent naar Brugge

Medio februari 1477, braken er in diverse steden opstanden uit. Sommige ambtenaren wisten blijkbaar niet, dat het oude bewind niet meer bestond. Ze gingen verder op de oude voet. Veel lokale gezagsdragers werden aansprakelijk gesteld, voor hun medewerking aan het tirannieke bewind van de overleden hertog. Sommigen begrepen het niet en werden ter dood veroordeeld. Op veel plaatsen werden de ambtenaren vervangen. Holland en Zeeland, die geen afvaardiging hadden bij de Staten kregen op 14 maart

1477 hun eigen *Groot Privilege*, waarbij Nederlands de bestuurstaal werd. Het charter telde niet minder dan zestig artikelen. Het belangrijkste hiervan was de erkenning van het recht van passieve weerstand voor iedere individuele onderdaan indien en zolang als de regering de bepalingen van de privileges zou schenden. Naar deze beginselen zou tijdens *de Opstand* (1568-1648) vele malen verwezen worden.

In Luik ‘pruttelde’ het nog steeds. Op 19 maart 1477 slaagden de vrije bewoners van Luik erin, zich te bevrijden van het Bourgondische juk. De gehate nepoot van Bourgondië en rijksbisschop van Luik, Lodewijk van Bourbon, beloofde tijdens de *Vrede van Sint Jacob* plechtig, de eeuwige neutraliteit van de Luikenaars te waarborgen. Op 2 april 1477 vond er een bespreking plaats, tussen de twee raadslieden van Maria van Bourgondië, kanselier Hugonet en gouverneur de Humbercourt enerzijds en de Franse koning Lodewijk XI anderzijds. Omdat de Staten Generaal hiervan niet op de hoogte was, werden de twee raadslieden door een geïmproviseerde rechtbank van hoogverraad beschuldigd. Ondanks de smeebeden van Maria werden de mannen ter dood veroordeeld en meteen onthoofd. Verhuisde Marie daarom op 5 april 1477 Maria van Gent naar Brugge? Reeds een maand eerder brachten gedeputeerden uit Brugge een bezoek aan Maria van Bourgondië en verzochten haar om naar Brugge te komen. Zodoende verhuisde Maria samen met haar getrouwen rond het hoge feest van Pasen. Door edelen uit Gent werd zij met veel pracht en praal naar Ursel gebracht. In die plaats werd ze welkom geheten door fraai uitgedoste en geharnaste edelen van Brugge. De manschappen droegen nieuwe doorsneden wapenrokken.

11.3.3. Fixus is geen fictio...

Op 16 april 1477 arriveerde in Brugge, in naam van Friedrich III keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, een voorname delegatie. Het waren Habsburgers, die met veel eerbetoon ontvangen werden. Niet alleen door de magistraat, maar ook door de ambachten, ieder met zijn eigen banier. Tot

de delegatie behoorden ook de bisschop van Trier, de bisschop van Metz, kanselier Gregorius van Rome en ridder Lodewijk van Beieren-Veldenz. Waarom een ridder uit Beieren, zullen we ons afvragen?! De ‘handschoen’ en het ‘blote zwaard’ lagen klaar !

De delegatie vertoefde in Brugge, om alle wettelijke formaliteiten met betrekking tot de huwelijksalliantie tussen Bourgondië en Habsburg op een rijtje te zetten. Aan de hand van verzegelde oorkonden, controleerde men of Maria de lijfelijke dochter van Karel de Stoute was. Ook Maximiliaans doopceel werd uitvoerig gelicht. Bij die gesprekken was Maria van Bourgondië, maar niet haar verloofde Maximiliaan aanwezig.

Op 21 april 1477 om elf uur des avonds, werd in het Prinsenhof te Brugge het huwelijk gefixeerd. Omdat de Wet veronderstelt, dat na de ‘fixatie’ het huwelijk ‘geconsumeerd’ moet worden, komen we terug op de aanwezigheid van de hertog van Beieren-Veldenz.. De *chroniqueur* schreef: Hij, ridder Lodewijk van Beieren-Veldenz, had de eervolle taak om met de jonkvrouwe van Bourgondië, bij ontstentenis van aartshertog Maximiliaan, de echtelijke sponde te frequenteren. Op zijn rechter heup droeg hij het wapen van Habsburg, als symbool van Maximiliaan, die zijn bruid zou helpen en beschermen met zijn wapens tegen al haar vijanden. (...) In een ander geschiedenisboek staat, dat het huwelijk met de ‘handschoen’ geconsumeerd werd en dat tussen man en vrouw een ‘ontbloot zwaard’ lag... Volgens een Engels boek zat Margaret of Flanders (van York), dus de stiefmoeder van Maria van Bourgondië, de hele nacht naast de echtelijke sponde om toe te zien, dat Lodewijk van Beieren-Veldenz, zijn handschoenen niet uit zou doen... Wat daar precies ‘gefixeerd’ werd, weten we dus niet. Na de gebeurtenis vertrok de delegatie met vreugde uit Brugge en de magistratuur schonk hen wijn en suikergoed, een ieder naar zijn rang. (...) Wat Maria, in haar dagboek schreef, na het bedavontuur met haar surrogaatgemaal, is niet bekend. (RIPH5 Het begrip fixeren is afgeleid van het Latijnse woord *fixus* en betekent

‘bevestigen’ en heeft dus niets te maken met het begrip ‘fictie’ afgeleid van het Latijnse woord *fictio*, hetgeen ‘verzinsel’ betekent. In Oostenrijk wordt een ‘Begatter’ ook wel *Ficker* genoemd. In Duitsland is het ‘werkwoord’ *ficken* een vulgair synoniem voor cohabiteren.)

11.3.4. Vrede van Sint-Jacob

Op 28 april 1477 werd de *Vrede van Sint-Jacob* geratificeerd. Hierbij werd eeuwige neutraliteit aan het Luikse land beloofd. Ook de oude instellingen van de stad konden in ere hersteld worden, zoals de gilden, de ambachten en de verkiezing van de burgemeester. Natuurlijk mochten ook de bannelingen in de stad terug keren en kregen zij de door Karel de Stoute gestolen goederen en de oude privileges weer terug. Hebben wij nog rebellenleider Raes van Heers (zie 9.6.1.) in herinnering? Op 28 april 1477, kreeg hij zijn bezittingen in Heers terug. Ook het kasteel van Heers, maar dat was niet meer dan een ruïne. Vol goede moed begon hij met de wederopbouw van zijn burcht, maar stierf in oktober 1477. Zijn eega Pentacosta van Grevenbroek, de haaiabaai (uit hoofdstuk 9.6.4.), die ooit in Hoei een heel mannenleger te sterk was, ging verder met de wederopbouw. Het kasteel lijkt nog steeds op het oorspronkelijk ontwerp. Onlangs heeft de Vlaamse overheid beslag op het kasteel laten leggen. De minister van Ruimtelijke Ordening, doet dat om zekerheid te hebben, dat het bouwwerk in stand gehouden wordt.

11.3.5. Gratie

Hoe Maximiliaan reageerde op de brief van Maria en op haar ‘handschoenenhuwelijk’ is niet bekend. Wel is bekend, dat de Staten-Generaal, medio mei 1477, de komst van Maximiliaan goedkeurde. Maar het duurde tot medio augustus 1477 voordat Maximiliaan de middelen had verzameld om met de passende status in Brugge te verschijnen.

We weten dat Maria tegemoet kwam aan de eisen van de Staten-Generaal en dit lichaam op zijn beurt aan Maria toestemming verleende voor haar *Blijde Incomste* op 25 juni 1477 in Brugge. Een *chroniqueur*

schreef toen: ‘Maria was de enige dochter van de edele hertog Karel en zij was maagd. Zij regeerde in het jaar 1477 het rijk als vorstin samen met haar edellieden voor ongeveer dertien maanden.’ (...)

Tijdens haar *Blijde Incomste* verleende zij, zoals dat van haar verwacht werd, gratie aan politieke gevangenen en zelfs aan zware misdadigers. Burgers die eerder verbannen werden, mochten terug keren. Het waren zonder uitzondering, burgers van lagere standen. Daaronder veel schippers, die in 1467 aan de *Commotie van Mechelen* deelgenomen hadden, waarbij veel schepen tot zinken gebracht werden. Het is ook bekend dat de ‘betere’ ambachten, zoals die van de wevers en de brouwers, de gezellen van het schippersambacht in hun opzet volgden.

11.3.6. Blijde Incomste

Op 25 juni 1477, was de stad Brugge uitbundig versierd. Alle huizen waren gesmukt met tapijten, witte lakens, rode en groene kleden. Langs de weg stonden alle *ambachten* met brandende toortsen. Elk ambacht had een eigen ‘stadsmaagd’. De plaatselijke *chroniqueur* schreef: Het zijn immer schoone meisjes in transparant gewaad, gezeten op een troon. En het is prachtig om te zien !’ (...) Het is bekend, dat bij iedere *Blijde Incomste*, de stadsmaagden een voorname functie hadden. De ‘maagden’ van Brugge, gekleed in een sneeuw witte jurk uit doorzichtige kant, trokken Maria tegemoet en overhandigden haar een kostbare rozenkrans op een kristallen schaal. Na de maagden, werd zij welkom geheten door de colleges, de kanunniken, clerus en kloosterlingen. De maagden hadden het druk die dag. Bij de Oude Molenbrug bewonderde Maria van Bourgondie de postuur *Tremet virgo* (de angstige maagd). Allegorisch, maar in levende lijve, werd hier getoond, hoe de kleine Mozes door een mooie maagd gered werd. In de Hoogstraat bevond zich een posturengroep met de mooie maagd Axa en het motto: *Axa virgo benedictionem suscepit, Omnia opera eius in fide, nec fidem suam unquam mutavit ab eo* (...) (De maagd Axa ontving de zegen, al haar daden zijn in trouw

verricht, en nooit heeft zij haar trouw beschaamd.) Een straat verder de maagd Panthasalia tegenover de polygame vorst Priamus in de stad Troje en het motto: *Et factum est gaudium in illa civitate cum turba plurima (...)* (In die stad werd grote vreugde bedreven door een grote menigte). (...)

De stoet ging verder naar het Prinsenhof, waar Maria door de magistraat van Brugge verwelkomd werd. De *chroniqueur* schreef: Maria was gezeten in een met zwart fluweel beklede draagstoel. Zij droeg rouwkleding, omwille van de dood van haar vader, die op 5 januari 1477 sneuvelde. Onze geduchte jonkvrouwe van Bourgondië bezag de pracht en praal waarmee zij vereerd werd en ze aanvaardde deze in grote dankbaarheid'. (...) (RIPH5 Het is aandoenlijk, dat in de periode, die wij de donkere Middeleeuwen noemen en feitelijk tot 1492 duurde, de genoemde female expressie en katholieke devotie samen konden gaan.)

11.3.7. Gelre op rooftocht

Terwijl Brugge op 25 juni 1477 uitbundig feest vierde, werd in de nacht van 25 op 26 juni 1477, de omgeving van Gent opgeschrikt door aanvallen van de hertog van Gelre. Overtuigd van het feit, dat elders in Vlaanderen feest gevierd werd, roofde hij alle waardevolle spullen en krijgswerktuigen. Koeien, varkens en schapen deed hij cadeau aan huursoldaten uit Gent en Brugge. Ook toen was er naijver tussen die twee vestingsteden. De soldaten uit Gent namen alles mee naar hun kampement en zeiden tegen die van Brugge: 'Broeders uit Brugge, wij zullen deze buit eerlijk delen, zoals het hoort.' (...) De Bruggenaars geloofden het... De hertog van Gelre begaf zich naar Doornik en liep in een Franse hinderlaag, waarbij hij sneuvelde. De Fransen brachten het lijk naar Sint-Jakobskapel in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Doornik, waar hij met militaire eer begraven werd.

11.4. Curriculum Vitae

11.4.1. Doopceel van Maria

Wij hebben al veel over Maria van Bourgondië gelezen. Toch is het belangrijk er kort op te wijzen, dat de Bourgondische

hertog Jan zonder Vrees (zie 7.3.1.) ook een dochter had die Maria van Bourgondië (1400-1463) heette. Maar Maria van Bourgondië, die thans onze onverdeelde belangstelling heeft, was een dochter van Karel de Stoute. Geboren werd zij te Brussel op 13 februari 1457 als lijfelijke dochter van Karel de Stoute en Isabella de Bourbon. De opvoeding van de jonge Maria was vooral in handen van Margaretha van York, de derde eega van haar vader Karel de Stoute. De door Karel de Stoute en keizer Friedrich III geplande verloving vond plaats op 22 mei 1476 te Lausanne. Op 11 februari 1477 verleende zij het *Groot Privilege* aan de Bourgondische Nederlanden. Op 21 april 1477 werd haar huwelijk met Maximiliaan gefixeerd, zonder dat haar verloofde Maximiliaan daarbij aanwezig was. Op 18 augustus 1477, werd het huwelijk te Gent, kerkelijk ingezegend. Uit dit huwelijk werden 3 kinderen geboren, van wie 1 zoon en 1 dochter de volwassen leeftijd bereikte. Ze stierf te Brugge op 27 maart 1482.

11.4.2. Doopceel van Maximiliaan

Hij werd op 22 maart 1459 in Wiener Neustadt (Oostenrijk) als aartshertog van Oostenrijk geboren. Net als zijn vader Friedrich III, zou hij keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie worden. Meestal wordt hij Maximiliaan I van Oostenrijk genoemd, prozaïsch ook wel '*de laatste ridder*'. Hij stierf op 12 januari 1519 in Wels (Oostenrijk). Zijn vader Friedrich III (1415-1493) had vaker meningsverschillen met zijn broer Albrecht VI (1418-1463). Ofschoon reeds in 1436 schriftelijk gedocumenteerd werd, dat de twee broers gezamenlijk het Habsburgse rijk zouden besturen en Friedrich III, als oudste, de feitelijke macht zou mogen uitoefenen, was Albrecht het niet daarmee eens. In 1446 had Albrecht lak aan alle afspraken en nam de regering van de zogenaamde *Voorlanden (Oostenrijkse Schwaben en Allemannen)* in eigen handen. In 1457 kwam het tot een conflict tussen de twee broers. In 1458 kon Albrecht zich ook verzekeren van aanhangers in *Oberösterreich* en zelfs in de hoofdstad Wenen. Nu begrijpen

we ook, waarom Maximiliaan niet in Wenen, maar in Wiener Neustadt geboren werd. In 1462 kwam het zelfs zo ver, dat Wenen, de stadspoorten wagenwijd open zette voor het leger van Albrecht. Albrecht zou de nieuwe geluks- en heilbrenger worden. Hij werd in de bloemetjes gezet en Friedrich III moest het onderspit delven. Albrecht VI stierf reeds in 1463, zodat de verbannen, maar dolgelukkige Friedrich III, hertog van Oostenrijk werd. Zoontje Maximiliaan, die toen pas vier was, heeft het de inwoners van Wenen nooit vergeven, dat zij zijn vader buiten de poort gezet hadden. Neen, met Wenen had hij niets, bij voorkeur vertoefde hij in Wiener Neustadt, waar hij ook zijn militaire opleiding genoot. Zijn moeder Eleonore (1436-1467), die stierf toen Max pas acht jaar was, had hem ingeprent, dat hij later keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie zou moeten worden. Het is bekend, dat Maximiliaan een voortreffelijk ruiter en toernooistrijder was. In tegenstelling tot zijn adelsgenoten, was zijn kennis van Latijn en Grieks onder de middelmaat. Hij was geen intellectueel bestuurder, maar hield zich graag op in het gezelschap van humanisten. Daarmee wekte hij de indruk, dat hij zich met literatuur, kunst en andere wetenschappen bezig hield.

Er wordt wel eens beweerd, dat Maximiliaan poëtische werken schreef, maar andere bronnen weten zeker, dat het werken zijn van Marcus Treitzsaurwein (1450-1527). Die Marcus was persoonlijk secretaris van Maximiliaan en later raadsheer van keizer Karel V. Zeer interessant is het werk *Theuerdank*, dat feitelijk een verslag is van de reis van Maximiliaan, van Wiener Neustadt naar Gent in 1477. In dit allegorisch verzenboek uit 1517, worden Maximiliaan en zijn Maria, successievelijk *ridder Thewrdanck* en *freule Ernreich* genoemd. Zijn eerste huwelijk was dat met Maria van Bourgondie op 18 augustus 1477 in Gent. Later zou hij nog eens trouwen.

11.4.3. Maximiliaan in Aken

Van 1 tot 5 augustus 1477 vertoefde Maximiliaan, op doorreis van Oostenrijk naar Gent, vier dagen in Aken. Waarschijnlijk

moest hij onderweg belangrijke inkopen doen, want in Gent vertelt men, dat het tot 17 augustus duurde, voordat Maximiliaan de middelen verzameld had, om met de passende status te verschijnen. Op 18 augustus 1477 zou het huwelijk kerkelijk ingezegend worden. Het is bekend, dat hij in Gent met veel pracht en praal onthaald werd.

11.5. Huwelijksmis in Gent

11.5.1. Geheim Kamerheer...

Op 18 augustus 1477 werd in de kerk van Gent het huwelijk tussen Maria en Maximiliaan kerkelijk voltrokken. Als wij weten dat de verbintenis tussen Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk door anderen gepland was, mogen we veronderstellen, dat het voor Maria meer was dan alleen maar een politieke alliantie. Maria nodigde hem immers uit, om naar de Nederlanden te komen om met haar zo spoedig mogelijk te trouwen en in haar naam het bewind in het Bourgondisch rijk te voeren. Door dat huwelijk ging de lang gekoesterde wens van een Bourgondisch-Habsburgse alliantie in vervulling. We weten, dat de verloving een jaartje eerder plaats vond te Lausanne, bij leven en welzijn van haar 'stoute' vader, die dit alles gearrangeerd had. Zou daaruit een liefdeshuwelijk kunnen ontstaan of handelde Maria opportunistisch? Hoe dan ook, de *Geheim Kamerheer* van Maximiliaan, die naast de 'slaapsponde' van de *echtelijke consumering* getuige moest zijn, schreef in zijn rapport: 'Het echtpaar heeft zeven maal *welgeslagen en voorspoedig geboeleerd*. (...) (RIPH5 In die tijd was de *boel* een synoniem voor echtgenoot. Terwijl de woorden *boelen* of *boeleren*, synoniemen waren voor vrijen of cohabiteren. Door pejoratie van de definitie, heeft het woord tegenwoordig de betekenis van *hoereren* of ander buitenechtelijk gedrag.)

11.5.2. Boel en Poëzie

Sluiten wij de ceremonie af met een bijzonder gedicht uit die tijd:

Origineel:

Mijn boel, daer al mijn vruecht an steit,
Doet mir onstede. Al eist mi leit.
Daer up so acht hi cleine.

Riet dat metten winde gheit
Heift vele met hem ghemeine.

Vertaling:

Met mijn boel kan ik mijn vreugde delen,
maar hij is niet trouw en dat doet mij pijn.
Wat ik ervan vind kan hem weinig schelen.
Hij is zoals het riet,
dat heen en weer beweegt met de wind.

11.5.3. Mechelen

Volgens sommige historici verhuisde het stel naar Mechelen en niet zelden wordt Mechelen beschouwd, als de feitelijke hoofdstad van de Bourgondische Nederlanden. Als hertogelijk paleis diende het Hof van Kamerrijk, waaraan nog zeven huizen toegevoegd werden. Mechelen was een trotse residentiestad en nam alle kosten voor haar rekening.

Maria's Habsburgse alliantie bepaalde voor eeuwen de internationale positie van de Nederlanden. Door haar partnerkeuze waren voor dit gebied een unie met Frankrijk én een autonome status voorlopig uitgesloten. Haar gewesten kwamen terecht in het brandpunt van de Europese politiek. Daar staat tegenover dat haar persoonlijkheid en de inschikkelijkheid van haar regering de eenheid van de kerngewesten van de Bourgondische Nederlanden hebben bewaard en het optreden van de Staten-Generaal versterkte dit nog.

Aangezien Maria de soevereiniteit aan haar man overgedragen had, gaan sommigen er vanuit, dat onze voorouders, na het huwelijk van Maria en Max tot het Huis van Habsburg behoorden. Dat klopt echter niet, Maximiliaan was weliswaar een Habsburger, maar regeerde formeel namens Maria over het Bourgondische rijk.

11.5.4. Positie

Niet alleen kwam Marie al spoedig na haar huwelijk in 'positie', maar het huwelijk bepaalde tevens voor eeuwen, de internationale positie van de Nederlanden. Door haar keuze voor Habsburg, was een goede relatie met Frankrijk uitgesloten. We mogen aannemen, dat het een gelukkig huwelijk was. Het paar kreeg drie kinderen. Zoon Philips I (Philips de Schone 1478-

1506) die met Johanna van Castilië trouwde. Graaf Adolf van Kleef, was peter van Philips en sloeg hem in 1481 op het kapittel van het Gulden Vlies in 's-Hertogenbosch tot ridder. Na Philips werd dochter Margaretha van Oostenrijk (1480-1530) geboren. Zij trouwde met Filibert II van Savoye. Van 1507 tot 1530 zou zij stadhoudster van de Habsburgse Nederlanden zijn.. Franz, het derde kind in dit Bourgondisch-Habsburgs gezin, werd in 1481 geboren en stierf korte tijd later. Belangrijk was ook, dat de Franse koning Lodewijk XI plotseling veel minder moed had om Bourgondische gebieden te veroveren. Hij merkte al gauw dat het huwelijk niet alleen een alliantie was, maar bovenal een sterke coalitie van Bourgondië en Habsburg. Maximiliaan trok al meteen met een perfect uitgerust Habsburg leger tegen Lodewijk te velde en kon de Fransen terugdringen. Klaarblijkelijk had de Franse koning respect voor de nieuwe alliantie, want in september **1477** trok hij alle troepen terug uit Henegouwen. Volgens een andere lezing, hield Lodewijk XI de gebieden Artois en Picardië in zijn bezit.

11.5.5. Laster in Aken

Kwaad spreken over het beleid van de magistratuur, kon men ook in Aken beter achterwege laten. Op 22 september **1477** werd jonkheer Wilhelm Beyssel terecht gesteld, omdat hij zich op onvoorzichtige wijze over de raadsheren uitgelaten had.

11.5.6. Pastoor Mathias van Tongeren

In deze tijd was Mathias van Tongeren pastoor van Simpelveld. Onze historicus Luc Wolters schrijft dat Mathias pastoor werd in 1473. Maar omdat hij tevens prior was van het Norbertinessen-klooster te Rekem (thans België), liet hij waarschijnlijk rond **1478** te Simpelveld een plaatsvervanger aanstellen, hetgeen in die tijd heel gewoon was. (...) Het is bekend, dat de parochie Simpelveld, waartoe ook Bocholtz behoorde, in die tijd bediend werd door Norbertijnen van het klooster Beaurepart te Luik. De *Ordo Canonici Regularis Praemonstratensis* (*O. Praem.*), is een kloosterorde van regulieren

kanunniken van de *Orde van Prémontré*. De orde werd reeds in 1121 te Prémontré, door de heilige Norbertus van Xanten (1080-1134) gesticht. De priesters verenigen het actieve leven van zielzorg en onderwijs, met een beschouwend leven. Ze leven volgens de regel van de heilige Augustinus die luidt: *Tot elk goed werk bereid!* De priesters worden vanwege hun witte toog, ook wel ‘witheren’ genoemd. Analooq worden de vrouwelijke leden van de norbertijnen soms ‘wittevrouwen’ genoemd. Het was dus in een klooster van ‘wittevrouwen’, waar onze pastoor Mathias van Tongeren, prior was. Terecht mogen we ons afvragen of de pasoor wist, welke excellente zaken zich in zijn tijd, in Brussel, Brugge, Gent en Mechelen afspeelden? Zeer bekende en klinkende namen van Norbertijnenabdijen zijn die van Leffe en Grimbergen. Hoe dan ook, de parochianen in Simpelveld hebben hem niet vaak gezien.

11.5.7. Het Zwijn der Ardennen

Ook na het huwelijk van Maria en Max, waren er verwickelingen in Luik, *Die Vurige Stede*. Daar zou Guillaume de la Marck (1445-1485), die ook wel *Het Zwijn der Ardennen* genoemd werd, een einde aan maken. In Luik en omland, woedde een burgeroorlog tussen de Bourgondische aanhangers van rijksbisschop Louis de Bourbon en de aanhangers van *le plus fascinant* vrijheidsstrijder Guillaume de la Marck. Maria van Bourgondië, was zo verstandig, om niet nog langer aanspraken op het rumoerige rijksbisdom en zijn furieuze inwoners te maken. Omdat de rijksbisschop van Luik van de macht van La Marck overtuigd was, verhief hij hem tot *grand mayeur (hoogburgemeester)* en kreeg hij de onneembare burcht van Franchimont (Theux) cadeau. Ondanks zoveel eer en de eed van trouw aan de rijksbisschop, sloot Guillaume zich aan bij de opstandige inwoners van Luik. Voor de bisschop was dat een reden om Guillaume te verbannen. Maar dat had ie beter niet kunnen doen... In Frankrijk vroeg de banneling om de medewerking van Lodewijk XI, een verzoek, waarnaar de Franse koning wel oren had. Lodewijk XI

leverde hem een compagnie van honderd lansiers en de grote som van dertigduizend ecu's. In **1478** begon La Marck vanuit Logne (Lummen) de strijd tegen de rijksbisschop van Luik en daarmee tegen de Bourgondische belangen. Om zich te onderscheiden van andere legers, droegen de soldaten rode uniformen. Sommigen wambuizen waren versierd met een geborduurd *everzwijn*.

11.5.8. Een zoontje

Op 22 juni **1478** werd te Brugge een zoontje geboren, die later *Philips de Schone* genoemd zou worden. Het was de enige zoon van Maximiliaan en Maria van Bourgondië. In 1842, hij was toen vier jaartjes jong, werd hij vorst van de Bourgondische Nederlanden, waartoe, Artesië, Brabant, Henegouwen, Holland, Limburg, Luxemburg, Namen, Vlaanderen en Zeeland behoorden. Anderhalf jaar later, op 10 januari 1480, werd te Brussel een dochttertje geboren, die bij het doopsel Margaretha van Oostenrijk genoemd werd. Later zou zij hertogin van Savoye heten. Zij was de enige dochter van keizer Maximiliaan I van Oostenrijk en Maria van Bourgondië.

11.6. Inquisitie

11.6.1. Paus Sixtus IV

In **1478** behoorden onze voorouders tot het Bourgondische rijk en het zou nog 77 jaar duren, voordat dit gebied door Spanje ingelijfd zou worden. Toch is het interessant om nu even kennis te maken met de norm van de *Spaanse Inquisitie* die in 1478 opgericht werd en later haar ‘lange arm’ tot bij ons zou uitsteken. Feitelijk moeten we schrijven dat de inquisitie heringesteld werd, want de dominicanen hadden al eerder, figuurlijk en vooral letterlijk, met dit bijtje gehakt. De inquisitie werd gesticht door paus Lucius III op grond van zijn pauselijke bul *Ad Abolendam*. Veel verhoren en torturen op de pijnbank vonden plaats in het geniep, want de Kerk mocht feitelijk geen ‘bloed vergieten’. De heropgerichte *Spaanse Inquisitie*, kreeg een bijzonder karakter omdat de Spaanse inquisiteurs toestemming van paus Sixtus IV kregen, om zelf(s) rechters aan te wijzen. Het was een zeer

tegenstrijdige paus. Enerzijds had hij de flamboyante kunstschilder Botticelli in dienst genomen, die bekend staat om zijn frivole kunstuitingen, anderzijds vernielde hij tempels, bogen en grafmonumenten uit de oudheid. Op 8 december 1476 voerde hij het feest van de Onbevleete Ontvangenis van Maria in. Om aan extra geld te komen, verdubbelde hij de verkoopbare kerkelijke ambten van 310 naar 625. Zijn pontificaat was zeer schadelijk voor de goede naam van de Kerk. Helaas zouden de twee volgende pausen het niet beter doen.

11.6.2. Joden

De *inquisitie* als justitieel instituut en kwalijk instrument van de paus, had in beginsel als rechtbank uitsluitend zeggenschap over gedoopte RK-gelovigen. Het is echter bewezen, dat deze rechtbank in Spanje en in de territoriale gebieden van Spanje haar jurisdictie uitbreidde over alle onderdanen. Vooral de joden, kregen het bij tijd en wijle zeer zwaar te verduren. De pogroms waren bloedig en regelmatig werden synagogen verwoest. Natuurlijk gebeurde dat ook om de financiële positie van Spanje op een hoger peil te brengen, want bij iedere pogrom werden de goederen van de joden in beslag genomen. Spanje was reeds in de 14^e eeuw een antisemitisch land en is dit gebleven tot dictator Franco (1892-1939-1975) toe. Het gevolg was, dat joden zich massaal tot het christendom bekeerden en *judeoconvertos* genoemd werden. Op die manier ontsnapten zij aan de inquisitie, maar konden ook ambten aanvaarden, die eerder voor joden verboden waren. Een nadeel was, dat de bekeerlingen door katholieken en joden gewantrouwd werden.

11.6.3. Jood of Idioot?

Niet alleen door de paus van Rome en de monarch van Spanje werden de joden vervolgd. In de meeste Duitse steden, leefden de joden aanvankelijk in het centrum, maar werden verplicht om woonruimte aan de rand van de stad te zoeken. In sommige steden waren er autonome gebieden, waar de *Magister Judeorum*, de jodenmeester, de

joodse gemeente tegenover de stedelijke magistratuur representeerde. Tijdens een *pogrom* in Duitsland, werden reeds in 1349 joden uit het Rijnland verdreven. Er bestonden toen een tijd lang geen joodse gemeenten meer. Joden, die niet gevlucht waren, leefden in de bossen of sloten zich aan bij bedelaars en vagebonden. In 1510 werd een boek uitgegeven met de titel *Liber Vagatorum*, met teksten, begrippen en woorden uit het argot van de vagebonden. Opvallend in dat boek zijn de talrijke Hebreeuwse teksten en woorden. Het woord 'jood' werd een scheldnaam en dat is tot op de dag van vandaag gebleven. (RIPH5 Ons overleden erelid de heer Van Wersch, die onderwijzer in Simpelveld was, vertelde mij een keer, dat een leerling 'jood' tegen een andere leerling gezegd had. De vader van de laatste kwam verhaal halen, maar toen die andere leerling zei, dat hij niet 'jood', maar 'idioot' gezegd had, was er geen vuiltje meer aan de lucht.)

11.6.4. Talmud en Mikwe

Terug naar het Duitse Rijnland, waar men achteraf beweerde, dat er geen echte jodenhaat was, maar dat de *pogrom* een gevolg was van het mislukken van de oogst. Iemand anders berichtte dat een zware pestepidemie, die tussen 1348 en 1350 woedde, de oorzaak was. De waarheid gebiedt te schrijven, dat sommige joodse grootgrondbezitters, een doorn in het oog waren, van de landadel. In die tijd werden er veel joden gedood en zij die kans zagen, vluchtten oostwaarts, vooral Polen was in trek. Pas tegen het einde van 15^e eeuw kregen joden weer toestemming om zich in Duitsland te vestigen. De joodse gemeenten waren aanvankelijk klein en om een gedifferentieerd gemeentelven op te bouwen, verstrekten sommige steden middelen tot de bouw van synagogen en de aanleg van joodse begraafplaatsen. Ook bij de bouw van de *mikwe*, het rituele dompelbad, werd steun verleend. De gemeenten droegen zorg voor onderwijs en opvoeding. Kinderen uit arme families kregen gratis scholing bij studie van de Hebreeuwse *Talmud* en *Tora*. Sommige

mannen verdienden aanvankelijk hun kost met *sjechten*, het ritueel slachten, van rundvee en schapen. Anderen werden aangesteld als ‘schrijver’ bij een stad of gemeente. (RIPH5 Bezichtig bij een bezoek aan Keulen, ook een keer de *mikwe*. Het joodse rituele dompelpad heeft alle pogroms en strubbelingen overleefd.)

11.6.5. De Zwarte Legende

Het voorstaande betekent natuurlijk niet, dat de katholieken tijdens de inquisitie een luizenleventje leidden. Homofiele mannen werden ter dood veroordeeld, maar werden vooraf stevig gemarteld. Lesbische vrouwen, waren per definitie ‘heksen’ en kwamen op de brandstapel.

Net zoals de vervolging van de joden, tijdens de 2^e Wereldoorlog, hetgeen thans door neonazi’s met stelligheid ontkend wordt, zo wordt de inquisitie in veel boeken omschreven als *De Zwarte Legende*. Volgens sommigen was er nooit sprake van een door de Kerk ingestelde en geoorloofde justitie. Volgens andere bronnen maakte de inquisitie duizenden slachtoffers en kwam er pas in 1834 een einde aan. Het mag niet ontkend worden, dat de bekende keizer Karel V, in de Nederlanden een eigen inquisitie naar Spaans model inrichtte.

11.7. Hand in hand

11.7.1. Succesvolle alliantie

Dat Gelre zich van Bourgondië wilde losmaken is bekend, maar ook de Hollandse *Hoeken* wilden onafhankelijk van Bourgondië en Vlaanderen worden. Tijdens een bijeenkomst in **1479**, van het kapittel van het *Gulden Vlies* te Brugge, werd Maximiliaan aangesteld tot soeverein van Maria van Bourgondië. Graaf Adolf van Kleef, een raadsheer van Maria van Bourgondië, sloeg Maximiliaan tot ridder in de *Orde van het Gulden Vlies*. Max was zich bewust van zijn majoriteit en op 7 augustus 1479 versloeg hij troepen van Lodewijk XI tijdens de *Eerste Slag bij Guinegate*. Dit was het eerste gezamenlijk succes van Vlamingen en Habsburgers. De Fransen kwamen tot de conclusie, dat het verder geen nut had om Vlaanderen te veroveren.

11.7.2. Zoendingsboek

Het is bekend, dat het zogenaamde *Zoendingsboek*, dat reeds door Philips de Goede en Karel de Stoute gebruikt werd, tot **1480** ook door Maria van Bourgondië en haar Max gebruikt werd.

In het tijdvak tussen 1420 en 1480 werd om de vijf jaar een *Zoendingsboek* en een *Baljuwrekening* doorgenomen. Aan de hand daarvan weten wij, dat er na een misdrijf, ook een justitieel onderzoek en strafoplegging volgde. De dader moest dan aan een aantal verzoeningsmaatregelen voldoen. Die maatregelen, zeg maar straffen, werden opgelegd door de *Paisierder*. Bij een belediging moest de dader een bedevaart maken. Hij die een valse beschuldiging had geuit, moest in het openbaar om vergiffenis vragen. Bij een verminking of verwonding moest de dader een verzoeningsbedrag of ‘zoengeld’ betalen. Bij moord en/of doodslag werd meestal een combinatie van verzoeningsmaatregelen opgelegd. Daartoe behoorde ook het laten lezen van zielmissen voor het slachtoffer. Het is dus duidelijk dat de *Paisierder*, uitsluitend vergrijpen tegenover de tegenpartij kon verzoenen. Hij schikte dus ‘*in der minne*’. De schepenen van de rechtbank, bestrafden de andere misdrijven, waarbij in mindere mate sprake was van slachtoffers. Hiertoe rekende men: godslastering, valsmunterij, ongeoorloofd wapenbezit enz.. In zulke gevallen moest de schuldige een boete betalen en soms werd hij verbannen. Ook kon het gebeuren dat hij een schand- of lijfstraf moest ondergaan. In het ergste geval werd de schuldige ter dood veroordeeld. Opvallend is, dat in de loop van de tijd de bedragen verbonden aan de ‘zoengelden’ steeds hoger en omgekeerd evenredig, bedevaarten veel minder opgelegd werden. Plaatselijke boete werd dus belangrijker geacht dan verbanning. De rol van de *Paisierder* werd ondergeschikt gemaakt aan die van de schepenen. Met andere woorden, de *Paisierder* verzoende niet meer, maar de strafrechtelijke vonnissen van de schepenen namen fors toe.

11.7.3. Valkenburg

Herinneren wij ons nog aan drossaard Dirk van Pallant van Valkenburg, die aan de kant van de Bourgondische bisschop van Luik stond en in 1465 ongewenst 'bezoek' kreeg van *Vrije Luikenaren* onder leiding van rebellenleider Raes van Heers? Wat een geluk voor Valkenburg, dat de drossaard de wallen van Valkenburg versterkt had. Het beleg van de Luikenaren duurde slechts twee dagen, maar lang genoeg om kasteel en huizen zwaar te beschadigen. In **1481** stierf de drossaard en werd in Aken begraven. Later werd hij nogmaals begraven in de H.H. Nicolaas- en Barbarakerk te Valkenburg. Zijn grafsteen staat thans bij de stadswal in het park Den Halder.

11.7.4. Bisschop David

In **1481** verliep de overgave van Gelre aan Maximiliaan zonder wapengekletter en bloedvergieten. Heel anders in Utrecht waar in 1481 alweer verwickelingen waren tussen de *Hoekse* burgers van Utrecht en hun *Kabeljauwse* bisschop David van Bourgondië.

De burgeroorlog tussen Hoeken en Kabeljauwen die reeds in 1345 begon (zie 7.7.1.), zou later dramatische vormen aannemen.

11.7.5. Vlektyfus

Waarschijnlijk stierven ook in Simpelveld en Bocholtz in **1481** inwoners aan vlektyfus. Het is immers bekend, dat tussen april en september van dat jaar, in Aken meer dan 6000 mensen aan die ziekte bezweken. In normale tijden komt een vlektyfusepidemie niet voor, zodat we mogen veronderstellen, dat er in 1481 obscure en zeer onhygiënische toestanden heersten. Meestal breekt er een epidemie uit in oorlogstijd, daarom wordt ze ook wel honger- of oorlogstyfus genoemd. De Duitsers spreken liever over *Fleckfieber*, want met de echte tyfus, heeft deze ziekte niets te doen. Vlektyfus wordt meestal verspreid door luizen en vlooiën. De bacterie werd in 1847 door William Jenner ontdekt. De incubatietijd bedraagt twee weken. Dan ontstaat hevige jeuk en verkleuringen van de huid. Mensen die de ziekte overleven, hebben

daarna een levenslange immuniteit. De verwekker van de echte tyfus of buiktyfus, werd in 1880 door Karl Joseph Eberth ontdekt.

11.8. Einde van Bourgondie

11.8.1. Maria's dood

Maria regeerde slechts vijf jaartjes. Op 6 maart **1482** viel zij van haar paard en liep daarbij een bekkenbreuk en inwendige bloedingen op. Het gebeurde tijdens een valkenjacht in de bossen bij het kasteel van Wijnendale. Op 27 maart overleed zij te Brugge aan haar verwondingen en kreeg een plechtige begrafenis en een praalgraf. Haar prachtig grafmonument bevindt zich in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, naast het monument voor haar vader. Tijdens archeologisch onderzoek in 1979 werd haar stoffelijk overschot geïdentificeerd. Maar de tombe van haar vader bleek leeg te zijn...

11.8.2. Middenrijk

Volgens sommige historici kwam er reeds een einde aan Bourgondië in 1477 toen Maria met Maximiliaan trouwde. Maar het definitieve einde brak aan in 1482, toen zij door een noodlottig ongeval om het leven kwam. 595 jaar had het Bourgondische rijk bestaan en in die schier zes eeuwen, wisten de hertogen hun gebied geleidelijk uit te breiden. De koningskroon was aanlokkelijk, maar zover is het nooit gekomen. Reeds in 887 werd hertogdom Bourgondië gevormd uit een deel van het oude Bourgondische kernland. Toen in 1361 de laatste hertog, Philips de Rouvre, kinderloos overleed, ging Bourgondië over naar de Franse koning Jan II. In 1363 regeerde zijn zoon Philips de Stoute (1342-1363-1404) als hertog over Bourgondië.

Door Philips' huwelijk met Margaretha, erfdochter van de Vlaamse graaf Lodewijk II van Male, werden de Bourgondische bezittingen drastisch uitgebreid met Vlaanderen, Artois, Franche-Comté, Nevers, Rethel en Salines. Door hun kleinzoon Philips de Goede (1396-1419-1467) werden door erfenissen de gebieden Brabant, Henegouwen, Holland, Limburg, Namen en Zeeland toegevoegd.

Philips de Goede door Rogier vd Weyden

Ook kon Philips de Goede een paar gebieden met wapengekletter in bezit krijgen. Uit Oost- en Westfrankische landen (lees Duitsland en Frankrijk) boetseerden Bourgondische hertogen een soort *Middenrijk* met de naam Lotharingen. Bij de *Vrede van Atrecht* in 1435, dus na de *Honderdjarige Oorlog*, werd Philips de Goede gedwongen de Fransen tegen de Engelsen te steunen. In ruil werd Philips ontslagen van alle verplichtingen als vazal van de Franse koning. Dit betekende een erkenning van zijn positie als een vrije machtige Europese heerser.

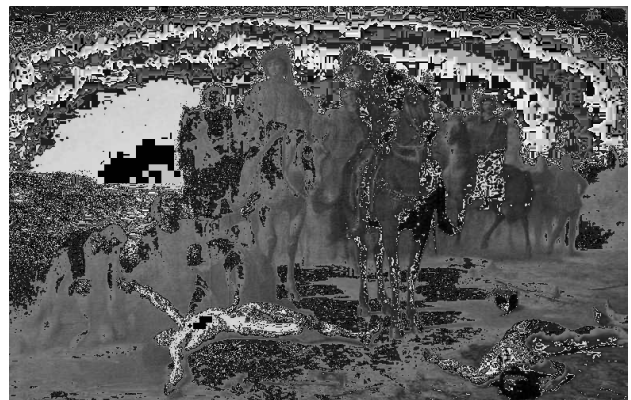
11.8.3. Hoed, moed en bloed !

Ook zijn zoon tirannieke zoon, Karel de Stoute (1433-1467-1477), kon met wapengeweld het rijk uitbreiden. Maar op de landkaart waren nog veel 'witte' vlekken, die Karel aan zijn vermeend koninkrijk Lotharingen wilde toevoegen. Hij probeerde 'landjespikken' in het huidige Zwitserland en Frankrijk. Maar de drie Zwitserse 'oerkantons' Schwyz, Uri en Unterwalden, hadden toen reeds het zogenaamde *Eeuwige Verbond* gesloten. In Nederland wilde Karel het excentrisch gelegen Friesland veroveren. Daarna zouden helemaal in het zuiden de gebieden Provence, Piëmont, Lombardije en Savoye aan de beurt komen. Er zou nog veel bloed moeten vloeien, voordat Karel de Stoute, koning van Lotharingen en eventueel keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie zou kunnen worden. Zover is het nooit gekomen, want aan zijn hebzucht

maakten de *Eedgenoten* een einde. Achteraf mogen we stellen: In Luik (1468) verloor Karel zijn hoed, in Trier (1473) verloor hij zijn moed en in Nancy (1477) zijn bloed ! Na de dood van Karel, voegde de Franse Koning het Bourgondisch kerngebied definitief bij Frankrijk. Zijn dochter Maria van Bourgondië (1457-1477-1482), die met Maximiliaan (1459-1482-1519) huwde, moest genoeg nemen met de Nederlanden en een paar lapjes in het zuiden o.a. de Franche-Comté.

Prefatie

Ook na de dood van Maria van Bourgondië in 1482, werd het niet rustiger in de Bourgondische landen? Feitelijk zou zoon Philips de Schone (1478-1506) de regering overnemen, maar de kleuter was nog geen vier. Om een einde te maken aan de oorlogszucht van Frankrijk, werd Maximiliaan van Oostenrijk, door de Staten-Generaal, als regent voor zijn zoontje erkend. Frankrijk zag er wel brood in, maar Maximiliaan moest akkoord gaan met een gepland politiek huwelijk, tussen zijn bijna driejarige dochter Margaretha (1480-1530) met de Franse dauphin Karel VIII (1470-1483-1498). Het leek wel 'mensenhandel', want in 1491 trad de dauphin (kroonprins van Frankrijk), in het huwelijk met Anna van Bretagne en werd bij de *Vrede van Senlis*, in 1493, de dertienjarige Margaretha van Oostenrijk, aan haar vader Maximiliaan terug gegeven...

Karel de Stoute Bourgondië Beaux-Arts Nancy Feyen-Perrin

W 11.692 T 62.399

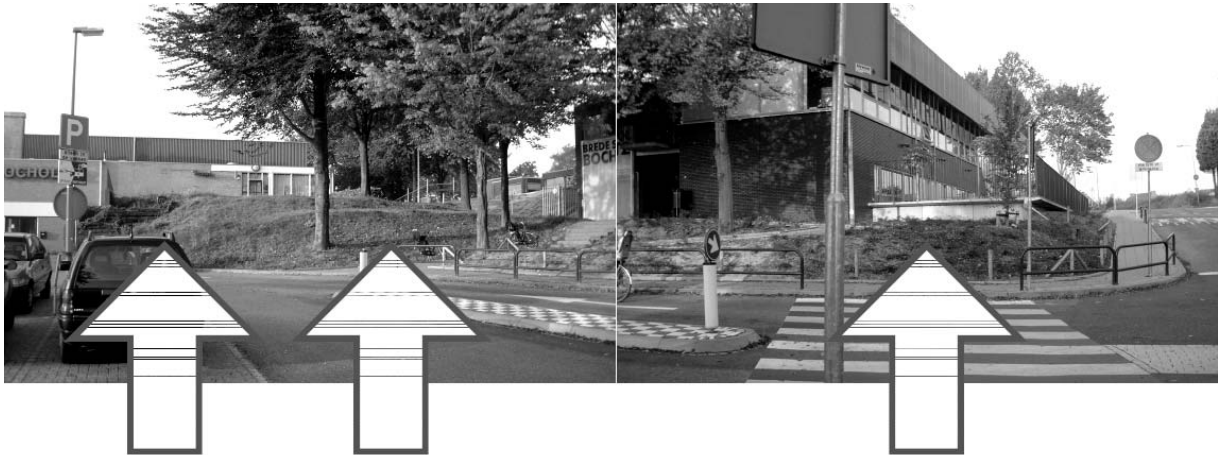
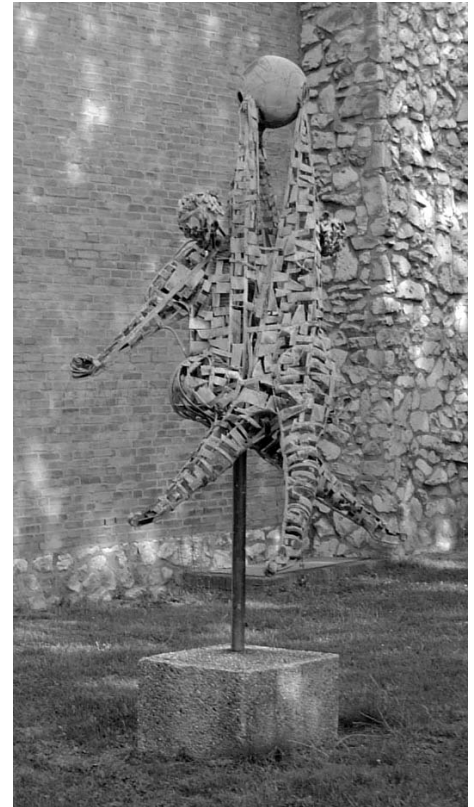
Het beeld voor de gymzaal

Door Armin Hamers

Jaren geleden, besloot Gemeente Simpelveld geen gebruik meer te maken van de gymzaal en zwembad aan het Groeneboord. Toen in het najaar 2006 de geruchten de ronde deden dat de sloop nabij was, ben ik enkele foto's gaan nemen van gymzaal, zwembad en basisschool. Hierbij viel het kunstwerk op, dat de ingang van de gymzaal sierde. De gedachte was toen: "het zou zonde zijn als dit verloren ging bij de sloop". Bij bespreking hiervan in het bestuur van onze vereniging hebben wij gemeend een brief aan Gemeente Simpelveld te moeten sturen. Hierin is de suggestie gedaan dit kunstwerk, voor de sloop, weg te nemen en te herplaatsen voor de sporthal en brede school aan de Wijngracht. Dit alles rijkelijk ondersteund met foto's van bestaande situatie en voorgestelde nieuwe locatie.

Helaas is het mij niet gelukt te achterhalen wie de kunstenaar is die dit beeld gemaakt heeft. Daarom wil ik graag een oproep doen aan degene die dit wel nog weten, om ons dit te vertellen. Wellicht weet u ook wanneer, waarom en door wie dit beeld geplaatst is.

Bij voldoende nieuwe informatie kunnen we dit in het volgende periodiek bekend maken.

Drie mogelijke nieuwe plekken tussen Bredeschool en Sporthal.

Sinds januari 2008 is de nieuwe gymzaal tussen de bestaande sporthal en brede school klaar en is de gymzaal aan het Groeneboord ook daadwerkelijk buiten gebruik. Nog in diezelfde maand is het kunstwerk verplaatst naar de door ons voorgestelde locatie. Gemeente Simpelveld: bedankt voor het redden!

